

VASS ISTVÁN

SZOVJET ÁLLÁSFOGLALÁSOK 1943-BAN AZ EURÓPAI MÁSODIK FRONT MEGNYITÁSÁVAL KAPCSOLATBAN

1941. június 22-én hajnalban a fasiszta Németország orvul megtámadta a Szovjetuniót, s ezzel megkezdődött a második világháború kimenetelét döntően befolyásoló, óriási méretű csaták láncolata, életre-halálra szóló küzdelem bontakozott ki a náci Németország és a szocialista Szovjetunió között. A Szovjetunió hadbalépésével a fasiszta támadók ellen vívott háború végérvényesen felszabadító jelleget öltött.

Az 1939 szeptembere és 1941 júniusa között aratott fölényes német katonai sikerek következtében Nagy-Britannia végveszedelembé került. Várható volt a japán támadás megindulása a brit birodalom és az Amerikai Egyesült Államok ellen Délkelet-Ázsiában és a Csendes-óceán térségében.

A nyugat-európai államok haladó közvéleménye és előrelátó politikusai már a második világháború kitörése előtt sikrasszálltak olyan kollektív biztonsági rendszer megteremtéséért, amelyben egyenrangú félként vett volna részt a Szovjetunió.¹ A Szovjetunió megtámadása után nagy erővel nyilvánult meg — különösen Angliában — a szovjet nép hősi küzdelme iránt érzett szimpátia. A szigetország népének nagy többsége érezte, hogy amíg a Vörös Hadsereg képes a fasiszta hadakkal szemben helytállni, addig a brit szigetet nem fenyegethetik a Luftwaffe szörnyű támadásai és a náci invázió közvetlen veszélye.²

¹ Az antifasiszta koalíció létrehozásáért folytatott küzdelem nagy méreteket öltött Franciaországban és Nagy-Britanniában, különösen a prágai náci bevonulás következtében, valamint az 1939 tavaszán-nyarán angol-francia részről a Szovjetunióval folytatott moszkvai tárgyalások idején. A fasiszta Németország oldaláról fenyegető veszély láttán még a szovjet rendszer olyan következetes ellenzéjei is, mint Lloyd George, W. Churchill és mások, követelték a Szovjetunióval sürgősen létrehozandó szövetséget. (Vö. *Стефан Боратынский: Дипломатия периода второй мировой войны. Международные конференции 1941—1945 гг. Москва, 1959., 40—46.*)

Ugyanakkor az Amerikai Egyesült Államokban is akadt olyan politikus, mint például J. E. Davies volt moszkvai amerikai nagykövét, aki felismerte a Szovjetunió nagy jelentőségét a fasizmus elleni harcban. (Vö. *Joseph E. Davies: Moszkvai jelentés, Budapest 1945., 391—392., 408—411.*)

² Vö. *A. Rothstein: A History of USSR, 339—340.* Idézi: *Боратынский* i. m. 70.

Churchill is megállapítja emlékirataiban, hogy a Szovjetunió hadbalépése elvonta Nagy-Britanniáról a német légitámadásokat, és csökkentette az inváziós veszélyt, miáltal Anglia jelentős lélegzetvételhez jutott a Földközi-tenger térségében. (Vö. *Winston S. Churchill: Der Zweite Weltkrieg, Dritter Band (Zweites Buch), 1958., 66.*)

A szovjet—német frontnak a brit birodalom és az Amerikai Egyesült Államok biztonsága szempontjából rendkívüli *stratégiai* jelentőségét felismerve nyilatkozott W. Churchill brit miniszterelnök 1941. június 22-én és F. D. Roosevelt, az Egyesült Államok elnöke 1941. június 25-én — tehát már a Szovjetunió ellen indított háború első napjaiban — olyan értelemben, hogy az angol, illetve amerikai kormány minden tőle telhető módon és eszközzel támogatni fogja a Szovjetuniót a hitleri Németország elleni háborúban.³

Az angol és amerikai kormányfőknek a Szovjetunióhoz való gyors közeledését elősegítette a szovjet kormánynak az a határozott kijelentése, hogy a végső győzelemig folytatja a háborút, valamint kinyilvánított szilárd meggyőződése, hogy a Hitler-ellenes háború a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok koalíciós háborúja lesz⁴. A szovjet kormánynak ez a náccikkal kapcsolatban minden kompromisszumot kizáró határozottsága — több más fontos ok mellett — azért is volt nagy jelentőségű, mert az antifasiszta koalíció létrejöttét nemcsak az angol reakciók és amerikai izolacionisták⁵ gátolták, hanem azok a legfelső katonai és politikai körökben ugyancsak elterjedt nézetek is, amelyek rövidlátó módon legfeljebb néhány hónapra becsülték a Szovjetunió ellenállóképességét.⁶ A szovjet nép bátor helytállásának, a szovjet kormány energikus külpolitikájának, a Moszkva előtti nagy győzelemmel megindult sikeres téli szovjet ellentámadásnak, valamint az angol—amerikai haladó közvélemény nyomásának volt együttesen köszönhető, hogy érvényesülhetett Churchillnek és Rooseveltnek a Szovjetunió támoga-

³ Churchill 1941. június 22-i rádióbeszédének vonatkozó részeit idéz *Karsai Elek*: A berchtesgadeni sasfészekről a berlini bunkerig, Budapest, 1961., 306—307.

Roosevelt június 25-i nyilatkozatának indítóókaival kapcsolatban Harry Hopkins 1945. május 26-án Sztálinnal folytatott beszélgetésében a következőket mondotta: „Roosevelt azért határozta el, hogy segítséget nyújt a Szovjetunióhoz, mert Hitler nemcsak a Szovjetunió és Anglia, hanem az Egyesült Államok ellenségének is tekintette.” — Idézi: *И. Земсков*: Дипломатическая история второго фронта (Международная Жизнь, 1961., 8. 72—73.).

⁴ Vö. *Sztálin*: A Szovjetunió Nagy Honvéddő Háborújáról, Budapest, 1949., 11—12.

⁵ Az izolacionisták különösen aktív tevékenységet fejtettek ki az európai háború megindulása után egészen a Pearl-Harbor elleni japán támadásig. (Vö. *Роберт Шервуд*: Рузвельт и Гопкинс, Москва, 1958., I. 250.)

A Szovjetunió elleni náci támadás hírére egyenesen örömmujongással fogadták. (Uo. 495.) Az izolacionisták vezetői és pénzelői főként vállalkozói körökből kerültek ki. Irányító szervük az „Amerika mindenekeelőtt” elnevezésű bizottság volt. (Uo. 249.) Amerika hadbalépése után az izolacionista mozgalom fokozatosan háttérbe szorult, de még mindig jelentős propagandát és tevékenységet fejtett ki a sajtóban, a kongresszusban, tömeggyűléseken, az államapparátusban és a gazdasági szerveken keresztül annak érdekében, hogy az Egyesült Államok előbb Japánnal számoljon le, s csak azután kapcsolódjék be a fasiszta Németország elleni küzdelembe, miután Anglia, a Szovjetunió és Németország legyengült.

⁶ Az amerikai hadügyminisztérium helyzetmegítélése a szovjet ellenállás idejét „minimum egy, maximum három hónapra” becsülte. A brit katonai vezetők még pesszimistikusabban ítélték meg a Szovjetunió védelmi képességét. (Az angol—amerikai legfelsőbb katonai körök értékelését lásd uo. 495—497.)

tására irányuló politikája.⁷ Fokozatosan háttérbe szorultak Angliában és Amerikában az antifasiszta koalíció kialakítását akadályozni kívánó, nyílt szovjetellenes és a fasiszta Németországgal kompromisszumra törekvő erők. A Szovjetunió megtámadását követően alig egy esztendő leforgása alatt véglegesen kialakult a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok Hitler-ellenes *katonai—politikai* szövetsége. A három világhatalom képviselői az említett időszak folyamán megállapodtak a fasiszta Németország és európai szövetségesei elleni háborúban követendő együttműködés politikai és katonai elveiben, a Szovjetunióknak nyújtandó anyagi segítség formáiban, és kidolgozták a háború utáni béke és kölcsönös együttműködés általános alapelveit.⁸

A kollektív biztonság megteremtése végül is az antifasiszta koalícióban öltött testet, most már azonban nem preventív eszközként, hanem mint a pusztító háború viszonyai között sürgető történelmi szükségzerűség.

Az angol—szovjet—amerikai koalíció létrejötte meghiúsította Hitlernek azt a törekvését, hogy ellenségeit egyenként semmisítse meg. Csődöt mondott az a hosszú ideig sikerrel alkalmazott taktikája, hogy tervbe vett támadás-sorozata alatt távol tartsa egymástól a Szovjetuniót és a nyugati demokratikus nagyhatalmokat. Az antifasiszta összefogás biztosítéka lett a fasiszta Németország és szövetségesei vereségének, hiszen a Hitler-ellenes egyesülés ereje potenciálisan minden vonatkozásban felülmúlta a fasiszta tömb erejét.

A katonai helyzet azonban 1941. június 22-e után úgy alakult, hogy a második világháború fő szárazföldi frontja a szovjet—német harc vonal lett. A kontinentális háborúra⁹ felkészült Németország hadi gépezetének túlnyomó

⁷ A Vörös Hadsereg Moszkva alatti győzelme éppen abban az időben törte meg a német villámháborús győzelmek sorozatát, amikor az Egyesült Államokra és Nagy-Britanniára zúdult a japán ortámadás, s a fasiszta Németország és Olaszország is hadba lépett az Egyesült Államok ellen. Az 1941. december vége és 1942. január eleje között Washingtonban tartott, „Arcadia” fedőnéven ismert Churchill—Roosevelt találkozó, tekintet nélkül a japán támadás sikereire, a „Németország mindenekelőtt” stratégia mellett döntött. Ennek a döntésnek igen nagy jelentősége volt az antifasiszta koalíció kialakítása szempontjából. (A „Németország mindenekelőtt” döntéssel kapcsolatban lásd részletesebben *Шепард*: i. m. II. 16—17., továbbá *Marshall* tábornagy: *Így győztünk* . . . Budapest, é. n., 25.)

⁸ A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia koalíciója kialakulásának legfontosabb állomásai: „A Németország elleni háborúban végrehajtandó közös akciókról” szóló, 1941. július 12-én kötött angol—szovjet egyezmény; Harry Hopkins — Roosevelt elnök személyes megbízottja — 1941. július végi—augusztus eleji moszkvai látogatása; az 1941. augusztus 14-i Atlanti Charta, valamint a szovjet kormány 1941. szeptember 24-i, ehhez kapcsolódó nyilatkozata; az iráni kérdés rendezése 1941—42-ben; az 1941. szeptember 29—október 1-i moszkvai konferencia; a kölcsönbérleti törvény (lend and lease bill) kiterjesztése a Szovjetunióra (1941. november 2.); a hitleri Németország és európai szövetségesei elleni katonai szövetségről, a háború utáni együttműködésről és kölcsönös segélynyújtásról 20 esztendőre szóló angol—szovjet szerződés (1942. május 26.); az „Egymás kölcsönös megsegítésének elvei az agresszió elleni hadviselésben” c. 1942. június 11-én Washingtonban aláírt szovjet—amerikai egyezmény.

⁹ Поражение германского империализма во второй мировой войне. Статьи и документы (a továbbiakban: Поражение германского империализма . . .) *N. G. Pavlenko* szerkesztésében, Moszkva, 1960., 74—76., 77., továbbá *Kulcs*: A második front, Budapest, 1962., 12.

része a Szovjetunióra zúdult.¹⁰ A szovjet kormány a kialakult helyzetben az angol—amerikai segítség fő és leginkább célravezető formáját az *európai második front megnyitásában* látta.¹¹

Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok kormányai azonban annak ellenére, hogy biztató ígéretet tettek¹² a második front 1942-ben történő megnyitására, helyette kidolgozták 1942-re az észak-afrikai angol—amerikai partraszállás tervét, melynek végrehajtása és hadműveleti továbbfejlesztése eleve bizonytalanná tette a nyugat-európai partraszállást 1943-ban is.¹³ Az angol—amerikai szövetségesek 1942 ősziéig nem kezdeményeztek komolyabb támadó akciókat az általuk is legveszélyesebb ellenségnek nyilván-

¹⁰ Vö. Мюллер—Гиллебранд: Сухопутная армия Германии 1933—1945 гг., Москва, 1958. П. 140. Idézi: Поражение германского империализма... 88. továbbá *Gyebornin*: A második világháború, Budapest, 1961., 198—200.

¹¹ A szovjet kormány és hadvezetés az európai második front követelésekor az angol—amerikai fegyveres erők Nyugat-Európába való behatolására, valamint itteni harci tevékenységére gondolt. A második front mielőbbi megnyitása azért lett volna szükséges, hogy Németországot két állandó arcvonal közötti küzdelemre kényszerítve minél előbb összeroppantsák a fasizmust, és hogy arányosabban oszoljanak meg a szövetségesek között a fasiszta Németország elleni harcban hozott áldozatok. A szovjet kormányfő már 1941. július 18-án Churchillhez intézett üzenetében rámutatott az észak-franciaországi partraszállás szükségességére nemcsak a Szovjetunió, hanem Anglia katonai helyzetének megjavítása szempontjából is. (Vö. *Sztálin* üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel 1941—45. — a továbbiakban: *Üzenetváltás*... — I., Budapest, 1958., 13.) Egy nagyarányú nyugat-európai partraszállás következtében közvetlen veszélybe kerültek volna a Németország hadiiparát tápláló legfontosabb körzetek (Franciaország, Belgium, a Ruhr- és a Saar-vidék) és a Svédországból Németországba vezető vasérc-szállítási útvonal.

¹² A szovjet kormány 1942 tavaszán, mivel a keleti fronton újabb nagy német támadás volt kibontakozóban, azzal a követeléssel fordult szövetségeseihez, hogy kezdjenek olyan nagyméretű hadműveleteket Nyugat-Európában, amelyek legalább 40 hadosztálynyi náci haderőt, főleg pedig jelentős légierőt vonnának el a szovjet—német arcvonalról. Roosevelt elnök 1942. május 30-án kijelentette a Washingtonban tartózkodó Molotovnak: „Értesítse Sztálint, hogy reméljük, még ebben az évben megnyitjuk a második frontot”. (Az 1942. május 30-i Roosevelt—Molotov megbeszéléssel kapcsolatban lásd: *Шепыд* i. m. I. 178—181.) Ennek alapján látott napvilágot 1942. július 12-én egy hivatalos közlemény, amely hangsúlyozta, hogy „teljes megegyezés jött létre az Európában 1942-ben megnyitandó második front halaszthatatlan feladatait illetően.” (Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны, Москва, 1944, I., 246—248.)

¹³ Az 1942-ben történő nyugat-európai partraszállás elhalasztását 1942. júliusában határozták el az angol—amerikai vezérkari főnökök londoni értekezletén. Az 1942-ben megvalósítandó stratégiai döntés kihatásával kapcsolatban Marshall tábornok megállapítja: „... az Elnök és az angol miniszterelnök jóváhagyásával elhatároztuk, hogy az észak-afrikai támadást a lehető legrövidebb időn belül megindítjuk, ami *nemcsak annak a ténynek felismerésével járt, hogy Nyugat-Európában erre az évre minden hadművelet lehetőségéről le kell mondanunk, hanem azzal is, hogy a Csatornán keresztül való támadást sem lehet 1943-ban végrehajtani.* (Marshall: i. m. 27. Kiemelés tőlem — V. I.) Churchill 1942. augusztus derekán Moszkvába utazott, hogy megmagyarázza a szovjet vezetőknek a szövetségesek ilyen irányú döntésének okait. Ugyanakkor a brit miniszterelnök ígéretet tett, hogy a szövetségesek 1943. folyamán megnyitják majd az európai második frontot. (Churchill 1942. augusztusi moszkvai tanácskozásaival kapcsolatban részletesen lásd: *И. Земсков* : i. m. Международная Жизнь, 1961. 9., 72—74.)

nitott fasiszta Németország ellen. Mindez pedig azt eredményezte, hogy a fasiszta hatalmak általános fölénye közepette a Szovjetunió egyoldalúan hozott óriási ember- és anyagi áldozatokat, s a számára legkritikusabb években, 1941—42-ben szinte páros viadalt volt kénytelen folytatni a csaknem egész Európa erőforrásaira támaszkodó Németországgal.¹⁴ A Szovjetunió lényegében magára hagyatva harcolt 1943-ban is, holott a nyugati szövetségesek számára kedvező feltételek alakultak ki az elsőrendű európai hadműveletek haladéktalan vagy mielőbbi megindítására, mert időközben ugyancsak a keleti front óriási csatáival (Sztálingrád, Kurszk) összefüggésben felszabadították Észak-Afrikát, kikapcsolták a háborúból Olaszországot, megszerezték az Európa feletti légi fölényt, sikereket értek el az atlanti csatában. Fokozatosan kezükbe ragadták a stratégiai kezdeményezést a csendes-óceáni hadszíntéren is.

A második front megnyitásának elodázása az antifasiszta koalícióban egyesült Szovjetunió, Anglia és Amerikai Egyesült Államok közötti éles viták forrása lett, különösen 1943-ben.¹⁵ A sztálingrádi szovjet győzelemmel megkezdődött fordulat még inkább napirendre tűzte a második front kérdését, most már nemcsak a Szovjetunióra nehezedő német nyomás miatt, hanem az egész második világháború megrövidítése, valamint a háború utáni békés viszonyok közös kialakítása érdekében is.

A múlt koalíciós háborúiban a részt vevő felek — az általánacs politikai és katonai együttműködés keretei között — a saját céljaikat követték. Ennek a körülménynek különös jelentősége lett a különböző társadalmi rendszerű államokat egyesítő antifasiszta koalíció történetében. Éppen ezért az antifasiszta koalíció története egyik legfontosabb kérdésének — a második front problematikájának — megértéséhez mindenkor figyelembe kell venni a koalícióban részt vevő egyes országok sajátos politikai célkitűzései és stratégiája közötti összefüggést, a háborús terhekben való osztozkodását, továbbá a koalícióban belüli erőviszonyok átalakulását.

A háború végső kimenetele szempontjából döntő jelentősége volt a koalíciós partnerek együttes erőfeszítéseinek. Az általános elvi egyetértés mellett (hogy ti. a fasiszta Németországot és szövetségeseit térdre kell kényszeríteni) azonban ellentmondások kerültek napvilágra. Ellentétek keletkeztek számos olyan katonai és politikai feladat gyakorlati megoldásával kapcsolatban, amely így vagy úgy összefüggött a győzelem után kialakítandó Európa kérdésével. Az ellentétek elsősorban abból a tényből adódtak, hogy a koalícióban különböző társadalmi rendszerű államok egyesültek.

A nyugat-európai második front megnyitása — e látszólag csupán hadászati jellegű kérdés — az antifasiszta koalícióban részt vevő szocialista és kapitalista nagyhatalmak közötti egyik legfontosabb ellentmondást tükröző politikai problémává alakult a háború folyamán. A Szovjetuniónak, Nagy-

¹⁴ Az európai második front hiánya tette lehetővé, hogy a fasiszta Németország az 1941 júniusa és 1942 ősze között a szovjet—német fronton elszenvetett veszteségek pótlására átesoportosítson Németországból és Nyugat-Európából a keleti frontra mintegy 117 hadosztályt és 26 dandárt. (Vö. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945. — a továbbiakban: История Великой Отечественной войны . . . —, Москва, 1961., II. 607.)

¹⁵ Vö. Üzenetváltás . . . I. 159—166.

Britannia és az Egyesült Államok népeinek, sőt vezető köreinek is érdekében állott a hitleri Németországnak és szövetségeseinek a legyőzése. Ebben az objektív érdekközösségben gyökerezett az antifasiszta koalíció gerincét képező három nagyhatalom államférfiainak az a közös elhatározása, hogy a fasiszta Németországot és szövetségeseit feltétel nélküli kapitulációra kényszerítik. Ez az érdekközösség annyira erős volt, hogy a Hitler-ellenes három nagyhatalom mindvégig együtt tudott működni. A körülmények alakulása azonban hamarosan választ követelt arra a kérdésre, miként, milyen konkrét katonai akciók révén akarják elérni a koalíció tagjai a közös célt: a fasiszta leverését, az agresszív hatalmak feltétel nélküli kapitulációját. Hol, mikor és milyen irányban kell felvonultatni a döntő erőket annak érdekében, hogy az egyik szövetséges hadműveletei maximális segítséget nyújthassanak a másik szövetséges katonai erőfeszítéseikhez, hogy a háborús terhek arányosan oszoljanak meg, s hogy minél hamarabb véget érjen a háború? A Hitler-ellenes nagyhatalmak e problémákkal kapcsolatos magatartása azonban már távolról sem volt egyértelmű. A közös elvi egyetértés ellenére is a gyakorlati megoldás különböző célokat és érdekeket tükrözött.

A Szovjetunió a fő stratégiai támadás irányának megválasztása tekintetében lényegesen egyszerűbb helyzetben volt, mint koalíciós partnerei, hiszen azt — kedvező körülmények között — magától értetődővé tette az agresszió forrásához vezető közvetlen hadműveleti irány figyelembevétele. A szovjet hadsereg a főként kontinentális háborúra felkészült fő ellenség döntő katonai erőivel került hadműveleti érintkezésbe, s ez a körülmény állandósult egészen a fasiszta Németország kapitulációjáig. A szovjet—német háború eszmei—politikai tartalma következtében is életre-halálra szóló küzdelemként indult, éppen ezért a Szovjetunió részéről nem végződhetett kompromisszummal. A keleti front tehát nem válhatott sem védekező, sem támadó stratégia hatására mellék-hadszínterré. A keleti fronton kivívott fordulat után a szovjet fegyveres erők *támadó stratégiai célja* csakis az lehetett, hogy minél gyorsabban felszabadítsák a szovjet földet és a további hadműveleteik körébe eső országok elnyomott népeit, és minél nagyobb erővel üldözzék az ellenséget a feltétel nélküli megadásig. E stratégia *földrajzi* irányát eleve megszabta a Németországhoz, a legerősebb fasiszta centrumhoz Kelet- és Délkelet-Európa klasszikus csatateréin keresztülvezető út. Az ilyen stratégia tökéletesen megfelelt mind a Szovjetunió katonai célkitűzéseinek (legyőzni a fasiszta haderőt), mind a kitűzött politikai feladatnak (megsemmisíteni a fasiszmust és felszabadítani a közbeeső országok népeit). A Szovjetunió csakis így teljesíthette maradék nélkül szövetségesi kötelezettségeit is. A Szovjetuniónak a kelet- és délkelet-európai országok területén folytatott felszabadító harca azonban törvényszerűen magában rejtette azt a lehetőséget, hogy az említett országokban kibontakozó antifasiszta és népi demokratikus forradalmi mozgalmak jelentős szerephez jutnak, és előbb vagy utóbb veszélyeztetik majd a kapitalizmus létét Európa e térségében.

Az angol—amerikai szövetségesek a fő csapás irányának megválasztása tekintetében bonyolultabb helyzetben voltak, mint a Szovjetunió. Komoly gondot okozott nekik 1941—1942-ben az, hogy a fasiszta tömb általános rohami idején eléggé felkészületlenül és földrajzilag rendkívül széttagolt hadszíntereken kellett megszervezniük a védelmet. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok vezetői azonban — helyesen — mindvégig a fasiszta Németországban látták a fő veszélyt. Elismerték, hogy a nyugat-európai partraszállás katonai

szempontból is előbb-utóbb elkerülhetetlen lesz.¹⁶ A Szovjetunió szövetségesi azonban nem törekedtek arra, hogy ezt a hadműveletet minél előbb megvalósíthassák. Az 1941. december végén—1942. január elején Washingtonban megtartott „Arcadia”-konferencián elfogadott, összeegyeztetett angol—amerikai stratégia nem a Csatornán keresztül Németország ellen irányuló *frontális támadást* tekintette az 1942-ben megvalósítandó fő feladatnak, hanem a Németország által ellenőrzött területek körüli szilárd gyűrű kialakítását, majd fokozatos szűkítését. Az angol—amerikai szövetségesek a keleti front szerepét is ebben az összefüggésben, a védelmi stratégia szempontjából értékelték 1942-ben.¹⁷ Az angol—amerikai hadvezetés az európai kontinensre való behatolást (*vagy* a Földközi-tengeren keresztül, továbbá Törökországból a Balkánra, *vagy* (!) nyugat-európai partraszállási hadműveletek útján) 1943-ban tartotta lehetségesnek. A kontinensre való „visszatérés” bázisul szolgálhatott Anglia és Északnyugat-Afrika.¹⁸ Az „Arcadia”-találkozón ennek megfelelően kidolgozták 1942-re az észak-afrikai partraszállás tervét.¹⁹ Az angol—amerikai politikai és katonai vezető körök 1942-re Nyugat-Európában csupán elterelő hadműveletek megindítását tervezték Pas-de-Calais térségében, azt is csak abban a két esetben, ha „az orosz fronton reménytelen helyzet alakul ki . . .”, vagy „a németek helyzete Nyugat-Európában válságossá válik.”²⁰

Az 1942 júniusában Washingtonban, majd júliusban Londonban megtartott angol—amerikai tanácskozásokon azonban a szövetségesek, hivatkozva az 1942 nyarán a Közél-Keleten kialakult válságos helyzetre, valamint a Keleten kibontakozó újabb nagy német offenzíva sikereire, véglegesen elvetették ezt az utóbbi alternatívát is, ugyanakkor előtérbe került az észak-afrikai hadműveletekre való készülődés. Ezzel a döntéssel és következményeivel hosszú időre (1944. június 6-ig) eltolódott a Németország elleni nyugat-európai frontális támadás megindítása.²¹

Nagy-Britannia és az Egyesült Államok periférikus stratégiája elsősorban a két imperialista nagyhatalom érdekeit tartotta szem előtt. Ez azonban a Szovjetuniótól rendkívül súlyos, sokoldalú áldozathozatalt követelt.

Az angol—amerikai politikai és katonai körök, bár a Szovjetunió ellenállóképességét 1942 nyarán igen borúlátón ítélték meg, és harcát bizonytalan kimenetelűnek tartották, az észak-afrikai partraszállás elhatározásakor mégis abban reménykedtek, hogy szovjet szövetségesük egyedül is képes lesz feltartóztatni még egy német offenzívát.²² A Szovjetunió emberfeletti erőfeszí-

¹⁶ Lásd Roosevelt ezzel kapcsolatos megállapításait (Idézi: *Шлепёв* i. m. II. 233.) valamint Rooseveltt 1942. szeptember 7-i beszédét, melyben az elnök kijelentette: „. . . Németország hatalmát az európai csatatereken kell megdönteni” (uo. 270.).

¹⁷ Uo. 30—31.

¹⁸ Uo. 31—32.

¹⁹ Uo. 32—34., 121.

²⁰ Ezt a tervet 1942 áprilisában dolgozták ki az Egyesült Államok és Nagy-Britannia képviselői a londoni tanácskozásokon. (Lásd részletesebben *Marshall* i. m. 25.; *Шлепёв* i. m. II. 120.; *Kulis* i. m. 22.; Üzenetváltás . . . I. 455.)

²¹ Az 1942. júniusi és júliusi angol—amerikai tanácskozásokon felmerült problémákkal, az ott hozott döntésekkel, valamint azok következményeivel kapcsolatban lásd *Шлепёв* i. m. II. 216—220., 233—237., 240—244.

²² Lásd Lord Beaverbrook vezető angol politikus Harry Hopkinshoz 1943 júniusában átnyújtott memorandumát (uo. 413.).

tésekkel és óriási áldozatokkal járó harcát tehát időnyerésre használva arra törekedtek, hogy fő erőiket megkíméljék a partraszállással járó kockázatoktól, és Európán kívüli birtokaikat, érdekszféráikat megvédelmezzék a további ellenséges behatolástól. Szovjet szövetségesüknek nyújtott közvetlen segítségük lényegében a szállításokra korlátozódott.²³ Nagy-Britannia és az Egyesült Államok vezető körei még 1942-ben is alábecsülték a Szovjetunió védelmi képességét, és csupán a passzív partner szerepét szánták neki a második világháborúban.²⁴

Nagy-Britannia és az Egyesült Államok Németország ellen folytatott szárazföldi hadműveletei valójában periferikus, másodrendű jellegűek voltak 1943-ban is. A második front halogatását ekkor már semmiképpen sem lehet védelmi okokkal magyarázni, hiszen a stratégiai kezdeményezés ebben az esztendőben véglegesen az antifasiszta koalíció kezébe került. A hadászati kezdeményezés birtoklása pedig lehetővé, sőt indokoltta tette a fasiszta Németország elleni nyugat-európai támadás mielőbbi megindítását. 1943. nyarán Nagy-Britannia és az Egyesült Államok már sokmillió haderővel rendelkeztek, s e haderőt az akkori követelményeknek megfelelő legmodernebb fegyverzettel szerelték fel.²⁵ A sztálingrádi és kurszki győzelmek következtében azonban 1943 folyamán döntő módon megnövekedett a *Szovjetunió súlya a koalíción belül*. De gyökeresen megváltozott az angol—amerikai vezető köröknek a Szovjetunió erejével kapcsolatos véleménye is. Most már zavaró elemeket is megvillantott számukra a várható jövő: milyen is lesz ez a Szovjetunióval kö-

²³ Az afrikai partraszállás és hadműveletek olyan nagy hadi-, szállító-, deszanthajóhadat és légierőt, valamint jelentős szárazföldi haderőt vontak el rendkívül nagy távolságra a tervezett nyugati partraszállás angliai bázisától, hogy a fasiszta Németországnak jó ideig nem kellett tartania nyugat felől az inváziótól. Roosevelt és az amerikai hadvezetés tisztában volt azzal, hogy a tervezett afrikai partraszállás hosszú időre von el nagy erőket a valóságos második front előkészületeitől. (Uo. 217., 233.)

A Szovjetunióknak 1941. július 1-e és 1943. június 30-a között repülőik és harcokcsik tekintetében nyújtott amerikai segítséggel kapcsolatban lásd Marshall jelentését, idézi: Поражение германского империализма . . . 86.

²⁴ Mc Neill a következőket állapítja meg a Szovjetunió védelmi erejéről alkotott brit elképzelésekről s az ezekkel szorosan összefüggő angol védelmi koncepcióról. „Az új szövetségekkel, az oroszokkal való hivatalos kapcsolatokat az a hiedelem irányította, hogy egy komoly — ha nem is totális — orosz vereség elkerülhetetlen. A háború keleten azzal, hogy a német hadsereg fő erejét, valamint a légierőt elvonta Angliától, értékes időnyerést jelentett. Lehetőséget nyújtott arra, hogy erősítsék a brit védelmi erőket mind otthon, mind pedig a Közép-Keleten a német támadás várható újrakezdése ellen. Így értékelve a jövőt, az egyetlen ésszerű politika, amit az angol kormány folytathatott, csak arra irányulhatott, hogy minél több időt nyerjenek.” (Vö. W. H. Mc Neill: *America, Britain and Russia*. London—N. Y.—Toronto, 1953. 52. idézi: E. A. Болтин, Г. А. Деборин, Г. З. Лекомцев: *Формирование и развитие антигитлеровской коалиции в годы второй мировой войны*. — Előadás a szovjet—angol történészek 1960. szeptember 8-án Moszkvában tartott értekezletén. *Марксизм—Ленинизм* Intézet, Moszkva. Kézirat példány, 20.)

²⁵ *Statistical Abstract of the United States 1957*. Washington, 1957. 240.; *Statistical Digest of the War*. London, 1951. 9.; *Richard M. Leighton and Robert W. Coakley: Global Logistics and Strategy 1940—1943*. 728.; *Trumbull Higgins: Winston Churchill and the Second Front 1940—1943*. New York, 1957. 184. — A forrásokat felhasználja *История Великой Отечественной войны . . . III*. 496—497.

zösen aratott győzelem.²⁶ A brit és amerikai vezető körök — különösen a Churchill képviselte irányzat — olyan győzelmet óhajtottak, amelyet ugyan szövjet szövetségesükkel közösen aratnak, de amelynek eredményeképpen a Szovjetunió mégsem erősödik meg túlságosan, s nagyjából helyreállnak a szocializmus és kapitalizmus között a háború előtti nemzetközi viszonyok. Abban is egyetértettek, hogy a nyugati befolyást minél nagyobb mértékben növelni kell Európában. A második front megnyitásának 1943-ról 1944-re történt elődázása — minden egyéb megfontolás mellett — a Szovjetunió megerősödése következtében főleg ennek a törekvésnek lett végső soron a következménye. Szeretnénk azonban megjegyezni: az efféle győzelem eleve elérhetetlen volt számukra, mert 1941—42-ben Anglia és az Egyesült Államok létérdeke függött a Szovjetunió ellenállásától, az 1943-as fordulat után pedig a szovjet hadsereg a második front hiányában is feltartóztathatatlanul űzte a hitleri hadakat Nyugat felé. 1941—42-ben még nem lehetett, 1943-ban pedig már nem lehetett a Szovjetuniót kihagyni a számításból.

A Szovjetunió szövetségesei valójában 1943-ban sem készültek fel a nyugat-európai invázióra. A második front megnyitásával kapcsolatos ígéreteik — csakúgy, mint 1942-ben — legfeljebb a Szovjetunió és hazai közvéleményük megnyugtatóra érdekében, illetve a német hadvezetés megtévesztésére hangzottak el. Az Olaszországban folytatott hadműveletnek pedig az lett volna az egyik fő rendeltetése, hogy az angol—amerikai csapatok kijussanak a Po völgyébe, majd Észak-Olaszországból Isztrián, Trieszten és a ljubljanai hágón keresztül Bécs irányába támadjanak.²⁷ Nagy-Britannia és az Egyesült Államok vezetői azt tervezték továbbá, hogy Törökország is hadba lép Németország ellen, és részt vesz a Balkán félsziget elfoglalásában.²⁸ A szövetségesek ezeket a hadműveleteket még a normandiai partraszállás megindítása előtt be akarták fejezni. A tervezett balkáni hadjárat megvalósulása esetén az angol—amerikai csapatok Európa délkeleti részén csatlakoztak volna a szovjet hadsereg déli szárnyához. Ez a terv abból a törekvésből származott, hogy a Balkánon harcra vetett angolszász haderők torlaszolják el Délkelet-Európát a határain túllépő szovjet hadseregtől, és ezáltal akadályozzák meg, hogy a Szovjetunió egyedül szabadítsa fel Európa délkeleti térségét. Csakis így remélhették, hogy a Duna-völgyi államok Nagy-Britannia és az Egyesült Államok politikai—gazdasági befolyása alá kerülnek. Az olaszországi és a balkáni²⁹ hadászati irány egyébként igen távol esett Németország legfontosabb gazdasági és politikai központjaitól, de a terepviszonyok is igen kedvezőtlenek voltak, s ezért az angol—amerikai haderők itteni tevékenysége a háború megrövidítése szempontjából nem lett volna olyan hatékony, mint a csatornán keresztüli invázió.³⁰

²⁶ Lásd részletesebben: *Илеpayд* i. m. II. 373—391.

²⁷ Vö. *W. S. Churchill: The Second World War. Vol. V., London, 1950. 114., 304., 358.* Idézi: *Kulis* i. m. 54.

²⁸ Vö. *W. S. Churchill: uo. 54., 114., 331., 314—316., 324—325., 328., 344—347.* Idézi: *Kulis* i. m. uo.

²⁹ A balkáni partraszállás a Szovjetunió számára 1941—42-ben jelentett volna leginkább segítséget, amikor a Szovjet Hadsereg az egész frontszakaszon védelmi harcokat folytatott. Ezért hívta fel Sztálin Churchill figyelmét 1941. szeptember 3-i üzenetében erre a lehetőségre is. (Vö. ezzel kapcsolatban *Gyeborin* i. m. 367.)

³⁰ Vö. *Kulis*: i. m. 58.

A második front halogatása nem minden ok nélkül kelthette a szovjet kormányban azt a gyanút, hogy a kapitalista partnerek nemcsak Németországot, hanem a Szovjetuniót is el akarják véreztetni — vagy legalábbis legyengíteni — a Keleten folyó gigászi párviadalban. Moszkvában nagyon jól emlékeztek még Harry Truman szenátor, az Egyesült Államok későbbi elnöke 1941. június 24-én tett megjegyzéseire: „Ha úgy látjuk, hogy Németország nyer, akkor Oroszországot kell segítenünk, ha pedig Oroszország fog nyerni, akkor Németországot kell segíteni. Hadd pusztítsák el minél jobban egy mást.”³¹

Az angol—amerikai szövetségesek hadászataát tehát az jellemezte (ezt bizonyítják a hadműveletek irányai és méretei is) 1942—43-ban, hogy amíg a Szovjetunió védelmi harcokat folytatott a fasiszta Németország és európai szövetségesi ellen, addig az angol—amerikai vezetők a második front megnyitása helyett igyekeztek „önállóan” cselekedni. Úgy választották meg katonai akcióik helyét és időpontját, ahogy az legjobban megfelelt imperialista nagyhatalmi érdekeiknek is. Arra törekedtek, hogy az ellenségre mért csapások egybeessenek birtokaik és érdekszférájuk biztosításával is (Afrika). 1943 nyarán pedig, amikor már bekövetkezett a szovjet—német fronton a fordulat, és a szovjet hadsereg nagy erővel tört nyugat felé, a szövetségeseknek az ellenség ellen foganatosított hadműveletei (Szicília, Dél-Olaszország) kiegészültek a Szovjetunió előretörését akadályozni igyekvő törekvésekkel is (pl. a balkáni stratégia említett terve).

Nem tartozik feladatunk körébe, hogy részletesen elemezzük a második front diplomáciai—politikai történetét vagy az angol—amerikai szövetségesek Németország elleni hadászati elgondolásainak indítékait.³² A második front halogatásának csupán igen vázlatos összegezését igyekeztünk nyújtani. Mégis szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy a Németország elleni fő hadműveletek irányának megválasztásáról igen jelentős vita folyt 1942-ben és 1943-ban az angol—amerikai politikai és katonai vezetés között. Ez a vita, lényegét tekintve, természetesen a két imperialista nagyhatalomnak a közös fő célkitűzésen belüli ellentétes érdekeit tükrözte.

A második front megnyitásának fő halogatói Churchill és a befolyása alatt álló brit politikai és katonai körök voltak. Churchillnek a második fronttal kapcsolatos ígéretei sem 1942-ben, sem 1943-ban nem voltak megalapozottak.³³ A szovjet és a hazai közvélemény megnyugtatója volt csupán céljuk. Churchill tisztában volt azzal, hogy amíg a Szovjetunió a náci szárazföldi haderő és légierő többségét leköti, addig a brit szigeteket aligha fenyegeti náci partraszállási kísérlet: ezért arra törekedett, hogy a szerteágazó brit birodalom legfontosabb és egyben legveszélyeztetettebb stratégiai kulcsállásait egyidőben

³¹ Vö. The New York Times, 1941. VI. 24. Idézi: *Gyeborin* i. m. 190.

³² A Németország elleni stratégia kialakításában döntő szerepet játszott az a tény, hogy azt állandóan befolyásolták a brit birodalom és az Egyesült Államok érdekeit szemmel tartó világpolitikai kombinációk és az angol—amerikai katonai helyzetben pillanatnyilag bekövetkezett állapot. Ezért az elvben legveszélyesebbnek elismert fasiszta Németország ellen a gyakorlatban csak 1944 nyarán voltak képesek fellépni.

³³ Harriman az 1942. augusztusi Churchill—Sztálin tanácskozásokról Rooseveltnek küldött tájékoztatójában megemlíti, hogy Churchill — azóta híressé vált krokodil-példájával — már akkor egyenlőségi jelet tett az észak-franciaországi és földközi-tengeri hadjáratok közé. (Idézi: *Ulepyd* i. m. II. 251.)

védellezzék Nagy-Britannia és az Egyesült Államok haderői a német—japán további behatolásoktól. 1942. nyarán a német—japán egyesüléstől tartva, Churchill és az angol hadvezetés kategorikusan elutasító magatartása következtében halasztják el a nyugati inváziót, és határozzák el a „Fáklya”-hadműveletet.³⁴

A casablancai döntések³⁵ sejtetik, Churchill Törökországgal folytatott megbeszélései, de főleg a „Trident”-tanácskozás³⁶ pedig bizonyítják, hogy a szövetségesek Németország elleni szárazföldi hadműveleteik fő hadszínterének 1943-ban Dél-Európát tekintették.³⁷ Churchill és az angol hadvezetés 1943 második felében céltudatosan igyekezett minél nagyobb haderőket összpontosítani a földközi-tengeri hadszíntéren, abban reménykedve, hogy az angol—amerikai fegyveres erők képesek lesznek döntő sikereket elérni Észak-Olaszországban, a Földközi tenger keleti részén, Görögországban s a Balkánon. Churchill — amellett, hogy szerette volna a Duna-völgyi államokat, vagy legalábbis egy részüket az angol—amerikai befolyási övezetbe kapcsolni,³⁸ fontosnak tartotta a Dél- és Délkelet-Európába való behatolást azért is, hogy Nagy-Britannia szilárdabban kezében tarthassa a Közel-Keletet, a Földközi-tengeren és Közel-Keleten keresztül gyarmataihoz, domíniumaihoz vezető útvonalakat.³⁹ A brit imperializmus törekvéseit tükrözték többek között a következő tények is: 1944 elejére már igen jelentős angolszász haderőt vonultattak fel a földközi-tengeri hadszíntérre; az itt harcoló szárazföldi csapatok és a flotta többsége angol volt, s a hadműveleteket is angol tábornok irányította.⁴⁰

Roosevelt és az amerikai hadvezetés már 1942-ben is akart hadműveleteket indítani a Csatornán keresztül. Ők minden szempontból az Angliából kiinduló támadást tekintették a legcélravezetőbbnek.⁴¹ Ezért láthatott napvilágot az 1942. június 12-i kommuniké. Roosevelt még az 1942. júliusi londoni értekezleten részt vevő amerikai delegáció számára készített memorandumában is támogatja a La Manche-on keresztüli hadműveletek megindítását 1942-ben (ha csupán elterelő jellegű hadműveletek lettek volna is ezek). Ugyanakkor azonban Roosevelt beleegyezését adta az európai második front elhalasztásába, amennyiben a londoni értekezlet résztvevői levennék a napi-

³⁴ Vö. uo. 216., 219., 240—241.

³⁵ A casablancai megbeszélésekhez hozott katonai döntésekkel kapcsolatban lásd részletesebben: Üzenetváltás . . . I. 102—104., 111—112.; *Kulis* i. m. 44—46.; *Шепыд* i. m. II. 350—351.

³⁶ Vö. Üzenetváltás . . . I. 157—158., II. 70—73.; *Шепыд* i. m. II. 402., 407—411

³⁷ Vö. Üzenetváltás . . . I. 102—105., 107—108., 111—112., 118—123., valamint II. 70—73.

³⁸ Churchill dunai konföderációs tervével kapcsolatban lásd *Шепыд* i. m. II. 492.

³⁹ Vö. *Kulis* i. m. 48—49.

⁴⁰ Vö. uo. 60., 61., 63. Természetesen a brit miniszterelnök is szükségesnek tartotta a nyugati partraszállást. Ő azonban mindaddig várni akart ezzel, amíg nem mutatkoznak Németország összeomlásának nyilvánvaló jelei, hogy azután a friss brit, amerikai haderők könnyűszerrel végigmasírozhatnak Nyugat-Európán Németországba. Ezért ellenezte éveken keresztül a Németország elleni frontális támadást, és szorgalmazta helyette az „excentrikus hadműveleteket”. (Vö. *Шепыд* i. m. II. 217—218., 256.)

⁴¹ *И. Земсков*, i. m. *Международная Жизнь* 1961. 8. 74—77., valamint 9. 71—72., továbbá *Шепыд* i. m. II. 117—121., 129., 143., 145., 222.

rendről, és állást foglalt ő is a Közép-Kelet megvédésére irányuló angol—amerikai hadműveletek mellett.⁴² De beleegyezését adta Roosevelt 1943 folyamán is olyan döntésekbe, amelyek realizálása messze elterelte a szövetségesek hadműveleteit a fasiszta Németország legfontosabb katonai—gazdasági—politikai központjaitól.

Az angol—amerikai szövetségesek Németország ellen 1942—43-ban Afrikában és a Földközi-tenger térségében végrehajtott akciói végső soron nagymértékben növelték az amerikai imperializmus befolyási övezetét. Az angol—amerikai összeegyeztetett stratégia kialakításában azonban elsősorban a brit hadászati és politikai elképzelések érvényesültek 1942—43-ban: a Németország elleni csapások segítségével Nagy-Britannia igyekezett visszaállítani Afrikában megtépázott hatalmát, növelni befolyását a Földközi-tenger térségében.

A Szovjetunió és szövetségesei között a második front kérdésében kialakult ellentétek azonban nem bontották meg az antifasiszta koalíció egységét. Ellenkezőleg: a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok harci szövetsége 1943 utolján véglegesen megszilárdult. Több fontos tényező segítette ezt elő. A szovjet kormánynak szilárd elhatározása volt, hogy a Vörös Hadsereg a legrövidebb időn belül teljesen kiűzze a fasiszta hadakat a szovjet földről, teljes megsemmisülésükig üldözze őket, és részt vegyen Európa népeinek felszabadításában.⁴³ Látható volt tehát, hogy a háború fő terhet viselő Szovjetunió az európai kontinens legnagyobb hatalma lesz, s a vele való együttműködés szükségszerű.⁴⁴ Ez a felismerés ugyanakkor arra ösztönözte elsősorban az Egyesült Államokat, hogy amíg nem késő,⁴⁵ az angol—amerikai haderők kezdjék meg a fasiszta Németország elleni fő hadműveleteiket

⁴² Roosevelt említett memorandumát (1942. júl. 16.) lásd. uo. 233—235.

⁴³ *Sztálin* i. m. 119—120.

⁴⁴ A már említett Mc Neill írja: „Amikor a szövetségesek megszerezték a stratégiai kezdeményezést a háborúban, az egymás közötti együttműködés új formákat öltött. A legfontosabb változás az angol—amerikai viszonyban következett be Oroszországgal. A német—orsz háború első tizennyolc hónapja alatt mind az angol, mind pedig az amerikai vezetők azt hitték, hogy a Vörös Hadsereget vagy legyőzik, vagy kénytelen lesz messze keletre visszavonulni, ahol a csekély ipari bázis támadó erejét minimálisra csökkenti. Sztálingrád után s az orosz hadseregek diadalmas előrenyomulása után a Donyec folyó felé Ukrajna határán, a kép megváltozott. Az orosz hadseregek az elszenvedett nagy veszteségek ellenére képeseknek bizonyultak egy nagy ellentámadásra. A Szovjetunió ereje messze felülmúlta a nyugati katonai vezetők és államférfiak várakozásait, s ahogy a győzelem bizonyossága érlelődött, Oroszország részvételének kérdése a háború utáni világban egyre sürgetőbbé vált. Egy olyan elrendezés korábbi terve, mely szerint Oroszország nem lett volna egyéb, mint passzív partnere Angliának és Amerikának, s akít nyugati szövetségeseinek győzelme háború előtti határai közé szorít vissza, nevetségesen alkalmazhatatlanná, megvalósíthatatlanná vált. Ehelyett aktív együttműködésre volt szükség a szovjet vezetők és a Nyugat között.” (*W. H. Mc Neill: i. m. 220—221. Marxizmus—Leninizmus Intézet, Moszkva. Kéziratok példány, 30.*)

⁴⁵ Az Amerikai Egyesült Államok részvételére hozták a quebeci konferencián (1943. aug. 11—23.) azt a döntést, hogy az 1944. május 1-én kezdődő északnyugat-franciaországi benyomulás lesz a szövetségesek fő hadművelete, s Dél-Európában csak kiegészítő harci tevékenységet fognak folytatni. (*Vö. Kulis: i. m. 49—52., valamint Üzenetváltás... I. 181.*)

Nyugat-Európában. Amerikát természetesen minden szempontból fontosabb érdekek fűzték Nyugat-Európához, mint Dél-Európához. A legerősebb imperialista világhatalom különben sem elégedhetett meg azzal, hogy a Nagy-Britannia érdekeit biztosítani hivatott balkáni vállalkozásban statisztáljon.

Az antifasiszta koalíció összetartását ösztönző hatalmas tényező volt az Egyesült Államok, Anglia és a megszállt európai országok közvéleménye is. Mind Anglia és Amerika népei, mind pedig a leigázott európaiak szemében rendkívül megnőtt a Szovjetunió tekintélye, s e népek várták, hogy Anglia és az Egyesült Államok kormánya is bekapcsolódjék a fasiszta Németország elleni döntő küzdelembe. A második világháborút többek között a faszizmus ellen harcoló népek közvéleménye miatt sem lehetett az ellenséggel kötött kompromisszum alapján befejezni: a faszizmust csupán közös erővel lehetett és kellett megdönteni.

1943 végére Európa *egységes, koalíciós stratégiával* történő felszabadítása a közeli jövő feladatává érlelődött. A szövetséges hatalmaknak ezért össze kellett egyeztetniök hadművelleti terveiket, ki kellett dolgozniuk a felszabadított Európával és a legyőzött Németországgal kapcsolatos politikájukat, meg kellett vetniük a háború utáni esztendőkre vonatkozó nemzetközi együttműködés alapjait. Ezért ült össze 1943. őszén a moszkvai konferencia és a teheráni értekezlet. Először találkoztak a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kormányfői: Sztálin, Churchill, Roosevelt. A teheráni értekezleten a szovjet kormány érvei és nagy jelentőségű nyilatkozatai nyomán Roosevelt határozottan támogatta a szovjet állásfoglalást a második front kérdésében: véglegesen megszületett az a nagy fontosságú döntés, hogy a nyugati szövetségesek 1944 májusában megnyitják az európai második frontot.⁴⁶

Az 1943-as esztendő tehát döntőnek bizonyult nemcsak a háború végső kimenetele, hanem ezzel szoros összefüggésben a Hitler-ellenes koalíció végleges megszilárdulása szempontjából is. A második front megnyitása körül azonban egészen a teheráni értekezlet végéig heves vita folyt a Szovjetunió és kapitalista szövetségesei között. A vita lényege a szovjet kormány részéről a valóságos második front megteremtésére irányuló jogos követelés, Anglia és az Egyesült Államok kormányai részéről pedig e döntő katonai akció halogatása volt. A kialakult polémiában a Szovjetunió számos érvet sorakoztatott fel annak bizonyítására, hogy a második front megnyitása 1943-ban nemcsak lehetséges, hanem a *közös érdek* legjobb szolgálatát jelenti. A nyugati szövetségesek ezzel szemben — formálisan elismerve a Szovjetunió követelésének jogosságát — valóságos nehézségeiken túl (amelyek a tervezett katonai vállalkozás természetes velejárói voltak) a látszat-indokok és ürügyek egész sorát hozták fel halogató politikájuk igazolására. Ilyen látszat-indok volt például az az állítás, hogy az észak-afrikai és olaszországi hadműveletek betöltötték a második front szerepét. Akadtak olyan angol—amerikai vélemények is, melyek szerint a csendes-óceáni háború jelenti a „második frontot”. Hivatkoztak arra is, hogy az atlanti csata és különösen az európai légi hadműveletek elegendők a koalíciós stratégia gyors győzelemre juttatásához. Érvül használ-

⁴⁶ A teheráni konferenciáról készített szovjet feljegyzéseket lásd: *Международная Жизнь*, 1961. 7—8. szám.

ták felnagyított termelési, szállítási⁴⁷ nehézségeiket is stb. Mindezt nemcsak a szovjet kormánnyal folytatott vitáikban, hanem a halogató taktika miatt nyugtalankodó hazai közvéleményük befolyásolására is latba vetették. Ugyanakkor Nagy-Britannia, de főleg az Egyesült Államok reakciós sajtója nem csekély nyomást gyakorolt az említett országok kormányaira és népeire. Igyekezett a nehézségek felnagyításával, az említett és más ürügyek hangoztatásával rossz hangulatot kelteni a Szovjetunió iránt s megbontani az angol—szovjet—amerikai antifasiszta szövetséget.

Nemcsak a szovjet, hanem a demokratikus angol—amerikai publicisztika is állandó harcot folytatott a reakciós sajtó, valamint az angol és amerikai vezető körök halogató politikája ellen, egyre élesebb hangnemben sürgette a második front megnyitását. A szüntelenül folyó eszmecserek, az időnkénti kiélesedő viták szükségszerűen érintettek szinte minden olyan részkerdest, amely a második front kérdésébe vágott.

Igen tanulságos a szovjet álláspont megismerése és értékelése szempontjából elemző vizsgálat alá vonni olyan jellemző, a Szovjetunióban megjelent cikkeket, tanulmányokat és egyéb kiadványokat, amelyek közvetlenül tükrözik nemcsak a szovjet kormány, közéleti személyiségek, hanem az egész közvélemény akkori hangulatát, nézeteit és felfogását a második front kérdéséről, ugyanakkor *állandóan formálták is ezt a közvéleményt*. Annál is inkább fontos ez, mert dinamikus, időről időre fejlődő, az események változása következtében belső problematikájában gazdagodó, újabb elemekkel is színeződő témáról volt szó, melynek gyakorlati jelentőségét a szovjet emberek mind a frontokon, mind a hátszágban világosan átlátták. Megértették azt is, hogy a második front megnyitásának elodázása folytán a háború fő terhének kell viselniök. Ennek a tudatformálásnak is köszönhető, hogy a szovjet néphősiesen kitartott a háború legváltáságosabb éveiben is, és vállalta a világtörténelemben egyedülálló áldozatok sorozatát, amelyek eredményeképpen az emberiség óriási lépéssel haladt előre fejlődése útján.

Számos kiadvány, cikk szerzője mutat rá a Szovjetunió 1941—1942-ben tanúsított helyállása, valamint a szövetséges Nagy-Britannia és Egyesült Államok biztonságának megszilárdulása közötti összefüggésre. Ezen az alapon hangsúlyozzák, hogy a második front megnyitása a Szovjetunió nyugati partnerei részéről egyre sürgetőbb feladattá válik, és érinti a kölcsönös szövetséges hűség kérdését is. A szovjet hadsereg védelmi harca gátat emelt a hit-

⁴⁷ A nyugat-európai partraszállás halogatásának igazolására felhozott egyik legfőbb és állandóan visszatérő angol—amerikai indok volt, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia nem rendelkeznek az ilyen nagyméretű, kombinált hadművelet előkészítéséhez és megvalósításához szükséges szállító és partraszállási eszközökkel. A második világháború természetesen a történelemben addig páratlan ütemet követelt az amerikai és brit hajóépítési ipartól. Sherwood rámutat arra, hogy az amerikai fegyveres erőkon belüli versengés következtében a deszant-hajók építése fontossági sorrendben 1942. márciusában a tizedik helyen állott az amerikai haditengerészeti hajóépítési programban. A hiány ebben a vonatkozásban egészen 1943 végéig érezte hatását. (Id. mű 168—169. 1.) Az angol—amerikai szövetségesek ennek ellenére 1943 nyarán a szicíliai partraszállás megvalósítására hatalmas hajóhadat tudtak mozgósítani. (Így partraszállási eszközöket is, amelyeket természetesen a Csatornán való átkeléstől is vontak el. (Vö. *Roberto Battaglia: A második világháború*, Bp., 1963. 245.) Az angol—amerikai hadvezetés 1943-ban képes lett volna megvalósítani a nyugat-európai inváziót abban az esetben, ha az erőket teljes mértékben erre a célra koncentrálnák.

leri Németország világalpolmi törekvéseinek, és megteremtette Anglia és Amerika biztonságát is. A második front megnyitása tehát nem könyöradomány, hanem a közös érdekek felismerésén alapuló, többszörösen vállalt szövetséges kötelezettség teljesítése. E kérdéseket fejtegeti A. Trojanovszkij *Miért harcol az Egyesült Államok a hitleri Németország ellen* c. írásában.⁴⁸ A szerző megállapítja: „A hitleri Németország Szovjetunió elleni háborúja lényegében azonos a világalpoloméért Anglia és az Amerikai Egyesült Államok ellen folytatott háborújával, csupán más úton-módon és más területen folytatódik” (66—67. 1.). Hivatkozik Rooseveltnek arra a kijelentésére, mely szerint a fasiszta agresszió ellen harcoló országoknak nyújtott amerikai segítséget nem jótékony-ságból és együttérzésből adják, hanem mint Amerika védelmének egyik fontos eszközét (77. 1.). Hitlernek — folytatja Trojanovszkij — világalpolmi tervei megvalósítása érdekében lett volna szüksége a Szovjetunió elleni villámháborús győzelemre. „Magától értetődő — jegyzi meg —, ha Hitlernek sikerült volna szétzúzni Nagy-Britanniát, leszámolt volna az Egyesült Államok és a nyugati félgömb más népeivel is.” (77—78. 1.) Az antifasiszta koalíció gyors megerősödése szempontjából Trojanovszkij nagy jelentőséget tulajdonít a csendes-óceáni japán támadás következtében elszenvedett súlyos amerikai—angol veszteségeknek, valamint az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát ennek következtében fenyegető veszélynek. A hitleri Németország december 11-i hadüzenete pedig „még jobban tömörítette az amerikaiakat, és létrehívta a második front megnyitására küzdő tömegmozgalmat Amerikában” (98. 1.). Az Egyesült Államokban — mutat rá a szerző — „nap mint nap több ezer tömeggyűlés zajlik le, melyek résztvevői tiltakoznak a második front halogatása ellen, elítélik a kapitulánsok végzetes agitációját, s a hitleri Németország és szövetségesei ellen határozott katonai akciókat követelnek” (99. 1.). „A brit birodalom védelmének is legjobb módja az európai második front megnyitása” — állapítja meg Trojanovszkij (106. 1.).

Az elmondottak alapján a szerző Nagy-Britannia és az Egyesült Államok legfontosabb és halaszthatatlan feladatát a második front megnyitásában látja, mert enélkül lehetetlen gyorsan szétzúzni a hitleri Németországot. (109., 112. 1.)

A szovjet nép a súlyos áldozatok árán aratott, nagy jelentőségű moszkvai, de különösen a sztálingrádi győzelem után joggal várta, hogy szövetségesei is hamarosan nagyszabású támadó hadműveleteket kezdenek a fasiszta Németország ellen, és az európai második front megnyitásával számottevő mértékben csökkentik a háború reá nehezedeő fő terhét. Ezért a szovjet közvélemény feszült figyelemmel kísérte a casablancai konferencia eredményeit s az ott elfogadott határozatok végrehajtását. E várakozás lényege így foglalható össze: lesz-e második front 1943-ban? A casablancai konferencia határozatai nagyméretű angol—amerikai katonai akciók megindításának csalogója reményét keltették, Churchill pedig — mint már említettük — nem kevesebbet, mint a Csatornán való átkelést ígérte 1943-ra.

A *Mirovoje hozajsztvo i mirovaja polityika* című folyóirat⁴⁹ szemleírója

⁴⁸ A. Трояновский: Почему США воюют против гитлеровской Германии, 2. kiad. Leningrád, 1943.

⁴⁹ Мировое хозяйство и мировая политика (a továbbiakban: Мировое хозяйство...) Világgazdaság és világpolitika. Megjelent 1923—1947 között, havonta. Kiadta a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Világgazdasági és Világpolitikai Intézete.

Churchill és Rooseveltt első afrikai találkozásuk után megállapítja, hogy a nemzetközi helyzet fő tényezője a szovjet hadsereg Sztálingrádnál megindult ellen-támadása. Anglia és az Egyesült Államok közvéleménye a Vörös Hadsereg sikereitől fellelkesülve követeli a döntő támadás megindítását. A szerző jelentős eseménynek tartja a casablancai konferenciát, és kiemeli a záró kommunikének azt a részét, amely utal Anglia és az Egyesült Államok kormányfőinek elhatározására: azáltal fogják a szovjet hadseregre nehezedő terhet a lehető legnagyobb mértékben csökkenteni, hogy az ellenséget a legmegfelelőbb helyen a lehető legsúlyosabb harcra kényszerítik. A szemleíró a továbbiakban hangsúlyozza a demokratikus angol—amerikai sajtó állásfoglalását a második front megnyitása mellett. Az idézett sajtóhangok ugyanis figyelmeztetnek arra, hogy a német hadigépezet megrendülése a keleti fronton lehetővé tenné immár a hitleri koalíció együttes csapásokkal való szétzúzását és a háború győzedelmes befejezését.⁵⁰

Érthető az a csalódás, amely a Casablanca keltette remények meghiúsulása után megnyilvánult a Szovjetunióban. Ezért tapasztaljuk, hogy az elemzett irodalom az 1943. tavaszi—nyári katonai és politikai helyzet alakulását követve rendkívül mozgékonyan reagál a szövetségesek eme nem éppen szándéktalan „időből való kifutására”, és sokrétűen és élesen veti fel a második front ügyét.

A különböző témaköröket érintő cikkeknek, kiadványoknak a második fronttal kapcsolatos megállapításai szinte koncepcióvá kristályosodnak. Ennek a felfogásnak a lényege: a koalíciót közös érdek hozta létre, ennek ellenére mégsem egyenlően oszlanak meg a terhek; Európában — ellentétben az első világháborúval — csak egy front létezik, a keleti. Ennek tulajdoníthatók a fasiszta Németország keleten elért korábbi sikerei, hiszen két front esetében már bekövetkezett volna a hitleri Németország szétzúzása. A második világháború fő frontja a keleti lett. A szovjet hadsereg itt elért győzelmei billentették az antifasiszta koalíció javára a háború mérlegének nyelvét. A Szovjetunió hosszú ideig tartó helytállása tette lehetővé a szövetségesek katonai felkészülését, és jelentősen hozzájárult Anglia és az Egyesült Államok sikereihez (Észak-Afrika, Szicília) is. A szövetségesek erőfeszítései azonban még nincsenek arányban katonai felkészültségükkel és óriási anyagi stb. tartalékaikkal. Az aránytalanság kiküszöbölésének egyetlen módja van: szakítani kell a Szovjetunió terhére folytatott halogató taktikával, és meg kell indítani haladéktalanul a nagyarányú támadó hadműveleteket Nyugat-Európában. Bár a Szovjetunióknak nyújtott amerikai—angol anyagi—technikai segítség nem lebecsülendő, a koalíciós munkamegosztásnak elsősorban mégis olyan katonai együttműködésben kell megnyilvánulnia, amelynek eredményeképpen észrevehetően megoszlik a fasiszta Németország hadereje a keleti és nyugati front között. Ezt pedig csakis a valóságos második front megnyitása teszi lehetővé.

Mindezek előrebocsátása után hivatkozunk *M. Galaktionov A Németország elleni második front szerepéről az első világháborúban* c., a fenti problémakörökhöz kapcsolódó írására.⁵¹ A szerző megállapítja, hogy a németeket ez ideig csak a második front hiánya mentette meg a pusztulástól. Rámutat a szövetségesek kölcsönös együttműködésére az első világháborúban, és kifejti,

⁵⁰ Мирное хозяйство... 1943. 1. sz. 12—14. (Nemzetközi szemle rovat.)

⁵¹ *M. Galaktionov: О роли второго фронта против Германии в первую мировую войну. Moszkva, 1943.*

hogy a németek akkor azonnal két fronttal találták szembe magukat. Az első világháború menetét az jellemezte, hogy „amint a németek az egyik fronton fölényre tettek szert, és támadást indítottak, ezt követte ellenfelüknek a második fronton elindított támadása”. Ennek következtében Németország sem a keleti, sem a nyugati fronton nem tudott döntő sikert kicsikarni. (3—4. l.) A második világháborúban — jegyzi meg Galaktyionov — a második front hiányában a németek lényegesen nagyobb erőket összpontosítottak keleten, mint 1914-ben, s ezért bontakozhatott ki még 1942 nyarán is sikeres német offenzíva.⁵² (15. l.) A német erők nyugaton nincsenek lekötve, míg az első világháborúban, ha nem is folytak aktív hadműveletek egyidőben minden fronton, akkor is kötötte őket a frontok pusztá létezése. (Uo.)

A szerző aláhúzza, hogy a sztálingrádi csata nyújtott lehetőséget a szövetségesek egyiptomi és észak-afrikai támadásának sikeres kibontakozásához. (18. l.) Rámutat arra is, hogy a Sztálingrádnál és Észak-Afrikában bekövetkezett német—olasz vereség következtében a kezdeményezés az antifasiszta koalíció kezébe került. (Uo.)

Ugyanez a szerző *A frontok együttműködése az első világháborúban* c. cikkében⁵³ a német agresszió ellen a múltban folytatott sikeres harcnak az antifasiszta koalíció számára is egyik legfontosabb történelmi tapasztalatát elemzi. Megállapítja, hogy az elmúlt világháborúban „a több európai front egyidejű létezése kényszerítette végső soron térdre Németországot”. Haderejének állandó megosztottsága következtében Németország nem tudott egy helyre döntő erőt koncentrálni, és emiatt akkor nem érte el azt a célját, hogy külön-külön verje le ellenfeleit. A hitleri Németország is éppen azt akarta elkerülni, hogy körülötte frontok gyűrűje alakuljon ki, ellene szilárd koalíciót hozzanak létre, mert csak így számolhatott volna le ellenfeleivel egyenként. (47—57. l.)

Szövetségeseink katonai erőfeszítései c. katonai tájékoztatójában pedig Galaktyionov adatokkal bizonyítja, hogy az első világháborúban a nyugati fronton Anglia és az Egyesült Államok katonai erőfeszítései lényegesen nagyobbak voltak, mint a második világháborúban. A szerző megállapítja, hogy az első világháború alatt „Anglia és az Egyesült Államok gyorsan állított talpra nagy haderőt, és azt késlekedés nélkül vetette be, elsősorban a fő, a nyugati fronton”. Anglia és Amerika most is nagy haderővel rendelkezik, de azt jelenleg nem használták még úgy fel, mint lehetne, „még nem mérkőzték érdemlegesen a fő ellenség hadseregével”.⁵⁴

A Honvédő Háború két éve és a nemzetközi helyzet c. cikkében *Lemin* a Szovjet Hadsereg 1942—43-as téli hadjáratának döntő jelentőségét domborítja ki, és megállapítja: „A Vörös Hadsereg 1942—43 telén vívott harcai szilárdan megalapozták a szövetségesek . . . győzelmeit” is. Idézi Churchillnek 1943.

⁵² A nácik nagy sikereit 1942. nyarán—őszén a második front hiánya s egyéb tényezők mellett jelentősen elősegítette az is, hogy a szovjet főparancsnokság úgy ítélte meg a kibontakozó német támadás fő irányát, célját, hogy az — mint 1941. nyarán — közvetlenül Moszkva elfoglalására irányul, s ezért a középső frontszakaszt erősítette meg. (V.ö. История Великой Отечественной войны... 404.)

⁵³ *М. Галактионов: О взаимодействии фронтов в период первой мировой войны. Вольсевик 1943. 5. sz.*

⁵⁴ *М. Галактионов: Военные усилия наших союзников. Война и рабочий класс. 1943. október 15. 10. sz. 13—14. old.*

május 19-én az amerikai kongresszus előtt elhangzott szavait, amikor a brit kormányfő megállapította, hogy „a szárazföldi háború fő terhét az orosz seregek viselik”, és összehasonlítva a Szovjet Hadsereg és a szövetséges haderők erőfeszítéseit elismerte, hogy Anglia és az Egyesült Államok még sokban adósak a Szovjetunióknak.⁵⁵

A szovjet—német fronton folyó hadműveleteknek a szövetségesek katonai akcióira gyakorolt döntő hatását fejtegeti *P. Liszovszkij* is.⁵⁶

A Szovjetunió nyugati szövetségesi halogató taktikájuk igazolására — többek között — azt az ürügyet is felhozták 1943-ban, hogy sem Anglia, sem az Egyesült Államok nem készültek még eléggé fel a nyugat-európai partraszállásra. Szovjet részről vitatták ennek az érvelésnek a hitelét. Több szerző rámutat arra, hogy összefüggés van a támadó stratégia és a hadi potenciál gyors mozgósítása között, mert a nagyszabású hadműveletek meggyorsítják a tartalékok mozgósítását is. *L. Eventov* Anglia hadigazdaságát elemezve úgy találja, hogy Nagy-Britannia haderejének átütő ereje még nem mutatkozik meg kellő mértékben a hadszíntéren. „Aránytalanság” nyilvánul meg „a hadműveletek súlya és a kibocsátott hadifelszerelés mennyisége között”, ellentétben az első világháborúban kialakult helyzettel, mikor is Angliának rögtön nagy erővel kellett harcolnia a szárazföldön, és eközben kellett kifejlesztenie hadiiparát. A szerző rámutat arra, hogy Anglia felkészültsége még nem fedezi teljesen az összes háborús szükségletet, de az angol hadigazdálkodás lehetőségei kiaknázásának, a tartalékok maradék nélküli mozgósításának is az ad igazi fellendülést, ha megnyitják a második frontot Európában.⁵⁷ *E. Gurvics*⁵⁸ az Egyesült Államok hadigazdaságának színvonalát elemzi, és hangsúlyozza: „az Egyesült Államok gazdaságának hadivágányokra való átállítása sok politikai és gazdasági ok következtében különösen nehéznek tűnt.” Hitler egyik legnagyobb tévedése volt, amikor arra számított, hogy Amerikának nem sikerül mozgósítania gazdasági potenciálját a háború szükségleteire. „Jelenleg — állapítja meg a szerző — hatalmas hadiipar jött létre, ennek ellenére szakadás tapasztalható az Egyesült Államok grandiózus haditermelése és az amerikai hadsereg katonai akciói között.” Ezért az Egyesült Államok hadvezetésének legsürgősebb feladatát abban látja, hogy „az ellenség együttes csapásokkal való szétzúzása érdekében a fegyverzetet teljesen és minél előbb használják fel a csatatereken . . .”

A *Vojna i rabocsij klassz*⁵⁹ című folyóirat júliusi számában — közvetlenül a szövetségesek szicíliai partraszállása előtt — jelenik meg *V. Szemjonov Halaszthatatlan feladat* c. cikke. A szerző azt hangsúlyozza, hogy nem elég a szövetségesek fölénye, mert az minden jelentőségét elveszíti, ha nem hasz-

⁵⁵ *И. Лемин*: Два года Отечественной войны и международная обстановка Мировое хозяйство... 1943. 5—6. sz. (Idézeteink a 14. oldalról valók.)

⁵⁶ *П. Лисовский*: Два года Отечественной войны и международная обстановка. Уо.

⁵⁷ *Л. Э. Эвентов*: Военная экономика Англии. Уо. 1943. 4. sz. (Idézetek a 44. oldalról.)

⁵⁸ *Э. Гурвич*: Военная экономика США Уо. 1943. 10—11. sz. 36., illetve 49. oldal.

⁵⁹ *Война и рабочий класс*. A háború és a munkásosztály. Megjelent 1943 júniusától 1945 májusáig kéthetenként Moszkvában, a „Trud” kiadásában.

nálják fel a megfelelő pillanatban. Szemjonov szerint 1942 nyarán és őszén például kedvező alkalom nyílott az angol—amerikai szövetségesek előtt a második front megnyitására, ők mégis elmulasztották ezt, így Hitler át tudta csoportosítani nyugati tartalékait keletre, és jelentős sikereket ért el a szovjet—német fronton. 1943 nyarára ismét kialakultak a partraszállás kedvező feltételei, hiszen a hitleri Németország fő erői változatlanul keleten vannak lekötvén, azonkívül az antifasiszta koalíció eddigi sikerei (Sztálingrád és Észak-Afrika), továbbá a fasiszta Németország ellen kibontakozó nagyarányú és eredményes bombázások is az európai invázió mielőbbi megindításának szükségességét támasztják alá. Hitler is átérzi helyzetének válságos voltát. A fasiszta propaganda azért hozta forgalomba az „Atlanti fal” és az „Európa-erőd” jelszavát, hogy a partraszállás megindításakor állítólagosan bekövetkező kudarc rémével ijesztgesse az angol és amerikai kormányt, valamint Nagy-Britannia és az Egyesült Államok népeit.⁶⁰

Sokat hangoztatták a Szovjetunió koalíciós partnerei azt az érvet, hogy bár nem nyitották meg a második frontot, szövetségesi kötelezettségüknek eleget tettek, hiszen hatalmas anyagi segítséget nyújtanak a Szovjetunió-nak. *Varga Jenő A Szovjetunió külpolitikája a második világháborúban* c. cikkének témakörünkhöz kapcsolódó részében⁶¹ ezzel az érveléssel száll szembe, és megállapítja, hogy bármilyen jelentős is a szövetségesek anyagi—technikai segítsége, nem helyettesítheti a második frontot, hiszen „az európai második front hiánya elodázza a fasiszta Németország szétzúzásának időpontját”.

Az antifasiszta koalíció megbontására irányuló törekvések lényegében két fő forrásból táplálkoztak a második világháború folyamán. Egyrészt a fasiszta Németország próbálta sztálingrádi veresége után a Szovjetunió kapitalista szövetségeseit „a bolsevizmus rémével” ijesztgetve megbontani a koalíció egységét s így megakadályozni a második front megnyitását is. Másrészt az antifasiszta összefogás angol—amerikai ellenségei és ellenzői kísérelték meg különböző módszerekkel lazítani a koalíciót, hogy a Szovjetunió és a hitleri Németország kölcsönös és teljes meggyöngülésükig folytassák párvialukukat. Ennek érdekében mindenképpen ellenezték a második front megnyitását. Azt hangoztatták, hogy az Egyesült Államoknak először Japán ellen kell döntésre vinnie a háborút, s csak azután szabad bekapcsolódnia az európai küzdelembe. A szovjet szerzők rámutatnak arra: a koalícióban egyesült hatalmak különböző társadalmi rendszeréből egyáltalán nem következik, hogy Anglia és az Egyesült Államok is ne tegyenek meg minden tőlük telhetőt a közös ellenség mielőbbi szétzúzása érdekében. A szövetség gyengítésére irányuló törekvések objektíve mindig, de sokszor szubjektíve is egybeesnek a hitleri Németországnak azzal a törekvésével, hogy az antifasiszta nagyhatalmak egyetértését és együttműködését aláaknázza. Elhangzanak bizonyos bíráló megjegyzések is egyes vezető angol—amerikai politikusokkal — elsősorban Churchilllel kapcsolatban.

A Vojna i rabocsij klassz Koalíció, amelyet a háború hozott létre, és amely arra hivatott, hogy biztosítsa a győzelmes békét c. vezércikkében⁶² hangsúlyozza,

⁶⁰ В. Семёнов: Неотложная задача Войны и рабочий класс 1943. 3. sz., július 1. 8—10. old.

⁶¹ Е. Варга: Внешняя политика Советского Союза во второй мировой войне. Мировое хозяйство... 1943. 8—9. sz. 31—32. old.

⁶² Коалиция, рождённая войной и призванная обеспечить победоносный мир 1943. 2. sz., június 15. (Idézeteink a 4—7. oldalról valók.)

hogy az antifasiszta koalíciót az összes résztvevő fél „legégetőbb állami és nemzeti érdeke hozta létre”. Az összefogás tehát fő célját tekintve szilárd alapon, a résztvevőknek a közös ellenség ellen vívott háborús érdekazonosságán nyugszik. A cikkíró ezután rámutat arra, hogy az antifasiszta szövetségesek közötti kapcsolatokban vannak bizonyos ellentétek is. Az ellentétek társadalmi gyökere „a koalíció résztvevőinek társadalmi rendszerbeli és ideológiai különbségében rejlik”. Ezeket az ellentéteket le lehet küzdeni abban az esetben, ha az államférfiak mindenk fölé helyezik népük érdekeit. A szerző megnevezi azokat az angol és amerikai köröket, amelyek a valóban meglevő nehézségek mellett tudatosan akadályozzák a Hitler-ellenes szövetség belüli együttműködést.

Ilyenek az Egyesült Államokban az izolacionisták, Angliában a clivedeni klikk. E csoportok képviselői — jegyzi meg a cikk — nem tudván felülemelkedni szűk osztályérdekeiken, osztály-előítéleteiken, bizalmatlanságot hintenek el a Szovjetunió iránt az angolok és amerikaiak között. Azzal ijesztgetik Anglia és az Egyesült Államok népeit, hogy Moszkva fenyegeti őket. Ezek az erők nyíltan óhajtják, hogy a Szovjetunió gyöngüljön meg a hitleri Németországgal vívott párvialdalban. A cikk megnevez néhány reakciós angol és amerikai közéleti személyiséget is, akik az állítólagosan fenyegető „vörös imperializmussal” és „Európa bolsevizálódásával” rendszeresen rémítgetik hazájuk népét.⁶³ A cikkíró megállapítja, hogy ugyanezek a reakciós csoportok annak idején abban a reményben üdvözölték Hitler hatalomra jutását, hogy a fasiszta Németország „védőgát” lesz majd a „bolsevista veszély” ellen, és azzal a meggyőződéssel támogatták Németország felfegyverkezését is, hogy az majd a Szovjetunió ellen fogja fegyvereit felhasználni.

1943. június közepén jelenik meg *D. Monyin Nem hagyni az ellenségnek lélegzetvételnymi időt* c. igen tanulságos és érdekes cikke.⁶⁴ 1943. május—júniusában — mint erre már rámutattunk — rendkívül fontossá vált az a kérdés, hogy a szövetségesek stratégiai fő csapása merre irányul, és milyen intenzitású lesz majd. A második front stratégiáját fogják-e megvalósítani, vagy a másodrangú szárazföldi hadműveletek stratégiáját és a halogatás taktikáját alkalmazazzák-e, aminek következtében elhúzódik a háború. A szovjet kormány és közvélemény azon az állásponton volt, hogy a szövetségeseknek ki kell használniuk a kedvező lehetőségeket, s Európára kell irányítaniuk fő csapásukat. Monyin azt vizsgálja, hogy az angol és amerikai sajtóban miképpen tükröződik ez a rendkívül fontos stratégiai probléma, milyen erők akarják eltéríteni az angol és amerikai kormányt az európai stratégiától 1943-ban. A cikk bírálja azokat a véleményeket is, amelyek a könnyű győzelem lehetőségének atmoszféráját igyekeznek kelteni. Megállapítja, hogy a világ közvéleménye, elsősorban a Szovjetunióval szövetséges országok népei nagy figyelemmel kísérték az Afrikában május folyamán kibontakozó eseményeket, helyesen feltételezve, hogy azok új szakaszt nyitnak a hitleri Németország elleni harc történetében: a szövetségesek európai kontinensre való közvetlen behatolásának szakaszát. Ennek a várakozásnak adott például hangot a vezető amerikai lap, a New

⁶³ Így például megemlíti angol vonatkozásban Moore Brabazon volt légügyi minisztert, Lady Astor reakciós csoportját, Amerikában Bullit, Chandler, Wheeler stb. szenátorokat.

⁶⁴ *Д. Монин: Не дать врагу передышки* Уо. 1943. 2. sz., június 15. (Idézetek a 26—29. oldalról.)

York Times, az angol Daily Telegraph⁶⁵ és Sunday Express,⁶⁶ hangsúlyozva, hogy az afrikai hadjárat a nagy katonai akcióknak csupán a kezdeti szakaszát jelenti, és a szövetségesek még a nyár folyamán megnyitják a második frontot. Később azonban — mutat rá a szerző — az angol és amerikai sajtóban a megnyugvás jelei kezdtek mutatkozni. Több sajtóorgánium azt kezdte például hangoztatni, hogy Olaszország kapitulációjához elegendő az is, ha a szövetségesek csupán „politikai” támadást indítanak Itália ellen. Németország csatlósainak a háborúból való kikapcsolásához elegendő, ha korlátozott csapatokat mérnek Dél-Európára, vagy akárcsak a Földközi-tenger nagyobb szigeteire: Sziciliára, Szardíniára, Krétára. Más lapok eltúlozzák a légi bombázások jelentőségét, pedig — állapítja meg Monyin — szárazföldi harc nélkül — éppúgy, mint 1914—18-ban — lehetetlen szétzúzni az ellenség katonai erejét. A szövetséges sajtóban megnyilvánuló, belenyugvást sugalmazó hangok szerinte azért veszélyesek, mert felhasználják azokat a fasiszta Németország angol—amerikai támogatói. Az izolacionisták és lapjaik például széles körű kampányt indítottak az európai kontinensre való behatolás ellen. A Hearst sajtókonzern⁶⁷ egyik lapja, a New York Journal and American arról írt, hogy „Japán a fő ellenség”, a New York Daily News⁶⁸ szerint pedig a közeljövőben felül fogják vizsgálni Amerika háborús stratégiáját, és az Egyesült Államok a Berlin elleni hadjárat helyett a Csendes-óceánon fogja összpontosítani minden erejét még akkor is, ha ez azzal járna, hogy Észak-Afrikából ki kell vonni a már harcban edzett amerikai csapatokat. Ezeket a megnyilatkozásokat — írja Monyin — nyíltan támogatja a Roosevelt politikájával szemben álló izolacionista szenátorok csoportja. Chandler például május 17-én az amerikai szenátus ülésén követelte, hogy az Egyesült Államok csak Japán legyőzése után koncentrálja erejét az akkorra már legyöngyülő Németország ellen. „A Csendes-óceáni front szerepének kérdése — jegyzi meg a szerző — májusban rendkívül nagy helyet foglalt el az amerikai sajtóban.” Ugyanakkor Monyin arra is rámutat, hogy az amerikai sajtón belül harc folyik a második front kérdésében. A vezető amerikai lapok az izolacionisták e mozgolódását a második front szabotálására irányuló törekvésként értékelték, és az amerikai sajtó nagy többsége elítélte ezeket a negatív hangokat. Az izolacionista, Roosevelt-ellenes csoport háborúval kapcsolatos magatartására Monyin jellemző részt idéz Graftonnak, a New York Post⁶⁹ szemleírójának tollából: „A múlt esztendőben e csoport — idézi Monyin — azt javasolta, hogy a második fronttal kapcsolatos döntést engedjék át a katonai szakértőknek. A jelenlegi időszakban, amikor a jelek szerint a második front valósággá válik, ugyanez a csoport azt bizonygatja, hogy a nép a kongresszuson keresztül köteles ellenőrizni a katonai stratégiát. A múlt évben ez a csoport kijelentette, hogy Amerikának nincs elegendő mennyiségű hajója ahhoz, hogy a csapatokat a 3000 mérföldnyire fekvő Európába szállítsák. Most viszont azok Európába történő indítása helyett az Amerikától 6000 mérföldnyire levő csendes-óceáni hadicselekmények körzetébe való küldésük

⁶⁵ Konzervatív párti lap.

⁶⁶ A konzervatív pártot támogatta.

⁶⁷ A Hearst-konzern rendelkezett az Egyesült Államokban a legnagyobb példányszámmal.

⁶⁸ A Mc Cormick—Patterson-konzern orgánuma, melynek újságjai a Hearst-lapokkal együtt az izolacionizmus hatalmas szócsövei voltak.

⁶⁹ Demokrata párti lap.

mellett szállt síkra. A múlt esztendőben ez a csoport azt bizonygatta, hogy a Hitler elleni támadás idő előtti, mivel Hitler nagyon erős. Jelenleg kijelenti, hogy nincs szükség a második frontra, mert Hitler már jelentősen meggyöngült.”

A szovjet szerző a továbbiakban felsorolja a második front megnyitása ellenzőinek érveit. Ezek szerint az európai partraszállással mindaddig várni kell, „amíg nem tisztázódik a helyzet a szovjet—német fronton”. Az afrikai harcokban részt vett angol—amerikai csapatoknak egyébként is pihenőre, átcsoportosításra van szükségük. Az azonnali invázió kaland lenne, mert az Egyesült Államok és Anglia még nem készültek fel a támadásra. A második frontot 1944-ben kell megnyitni, addig a szövetséges haderők korlátozzák tevékenységüket Németország és Olaszország légi bombázásaira. Momyin idézi az egyik amerikai katonai folyóirat, az Army and Navy Journal ⁷⁰ megállapításait, miszerint az 1943-as esztendő hátralevő részében a légi bombázások gyengítik majd a Vörös Hadsereg elleni német támadás erejét, és előkészítik az 1944-es partraszállást. Ez alatt az idő alatt az angol—amerikai haderők felkészülnek az invázióra, amely megkezdődik, „mihelyt mutatkoznak Németország és Olaszország összeomlásának jelei”.

Momyin a következő fontos megállapításokkal fejezi be gondolatmenetét: „A lélegzetvételre csupán Hitlernek van szüksége. Egész stratégiai terve jelenleg az időnyerésre épül. . . A lélegzetvételre Hitlernek azért van szüksége, hogy még egy kalanddal kísérletezzék a szovjet—német fronton. Azért van rá szüksége a német—olasz hadvezetésnek, hogy felkészülhessen az európai part védelmére, pótolja azokat a roppant nagy veszteségeket, amelyeket a hitleristák az utóbbi hónapokban elszenvedtek a szovjet—német fronton, s hogy megvalósítsák a totális mozgósítást.”

V. Lan is bírálja *Az Amerikai Egyesült Államok a háborúban* c. cikkében ⁷¹ azokat az amerikai sajtóban tükröződő reakciós törekvéseket, amelyek fel akarják cserélni a szövetségesek európai stratégiáját a távol-keleti stratégiával, de őt más összefüggésben foglalkoztatja az amerikai szovjetellenes erők káros tevékenysége. Lan rámutat arra, hogy a monopóliumok szabadalmi jogai zökkenőket okoznak az Egyesült Államok gazdasági életének hadi célokra való átállításában. Ezen belül is a német és amerikai monopóliumok összefonódásának jelentős a szerepe a haditermelés gyors fejlesztésének akadályozásában. A Standard Oil Company amerikai monopól-egyesülés például a német I. G. Farbenindustrie trösztrel 1929-ben kötött egyezmény értelmében gátolta a szintetikus kaucsuk előállításának szabadalmának felhasználását. „Az Egyesült Államok gazdasági életében — jegyzi meg a cikkíró — még tevékenykednek a »földalatti« erők, amelyek egoista, de lehet hogy más, még veszélyesebb megfontolások alapján zavarják a kormány hadigazdasági intézkedéseit.” „Hitler nagy szerepet szánt az óceánon túli köztársaságban működő trójai falovának.” Ezzel kapcsolatban rámutat arra, hogy a hitleri Németország Amerikában levő „ötödik hadoszlopa” minden fontosabb hadiipari—gazdasági centrumban tevékenykedik. Elsősorban Detroitba, az egyik legnagyobb hadiipari központba fészkelődött be. Képviselői innen uszítanak Roosevelttel szemben, lázítanak a hadiipari üzemekben, s sztrájkokat szerveznek a megalkuvó munkásvezérek segítségével. Chicagóban szintén erősen tevékeny-

⁷⁰ Nem hivatalos, de nagy tekintéllyel rendelkező katonai orgánum.

⁷¹ В. Лан: США в войне. Мировое хозяйство. 1943. 7. sz. (lásd 24—32. oldal.)

kednek a hitleri Németország propagandáját segítő elemek, de megtalálhatók Washingtonban és az ország számos más központjában, államában is. A hitle-risták olyan védelmezői, mint Taft és Wheeler, jelen vannak a legfelsőbb tör-vényhozói szervben, a szenátusban.

Az „ötödik hadoszlop” — állapítja meg Lan — a nemzeti egység megbon-tása, az amerikai nép erkölcsi erejének aláásása céljából igyekszik saját cél-jaira felhasználni „az árak és a létfenntartási költségek rögzítése” körül ki-alakult vitát.⁷² A reakciós erők a munkabér stabilizálását arra igyekeznek ki-használni, hogy bizalmatlanság támadjon a munkásokban a kormány iránt, a mezőgazdasági árak stabilizálását pedig arra, hogy elégedetlenség keletkez-zék a farmerek között; a nyersanyagok elosztásának szabályozását arra pró-bálják felhasználni, hogy a tőkések bizonyos rétegeit fordítsák szembe a kor-mánnyal.

Hitler védelmezői kevés követőre találnak Amerikában, de aktivitásuk aránytalanul nagyobb, mint országos súlyuk, és főleg a hagyományos amerikai izolacionizmust igyekeznek felhasználni céljaik érdekében. Az izolacionisták befolyása az ellenzékben levő köztársasági pártban a legerősebb, de szép számmal megtalálhatók a demokrata pártban is. Lan rámutat arra, hogy miként változott meg az amerikai „békéltetők” politikája a háború előtti időszakhoz viszonyítva. Miután Japán agressziójának következtében az Egye-sült Államok bekapcsolódott a háborúba, ezek az „Amerika nincs felkészülve a háborúra!”, „Várjuk meg az ellenséget itthon!”, „Haljunk meg a saját partjainknál!” veszélyes jelszavakat kezdték hirdetni. Céljukat a szerző a kö-vetkezőkben foglalja össze: el akarták távolítani az amerikai népet szövetsé-geseitől (Angliától és a Szovjetuniótól), csupán védekező háborút kívántak folytatni és kompromisszumos békét kötni; alá próbálták ásni az Egyesült Államok morális és nemzeti egységét, hadi erőfeszítését; nemzeti és faji konf-likthusokat óhajtottak előidézni az országban. Lan több helyen is hangsú-lyozza, hogy ezek a törekvések teljesen megegyeznek a hitleri politikának az antifasiszta koalíció megbontására irányuló törekvéseivel. Kiemeli azonban azt is, hogy az Egyesült Államok közvéleménye az ellenzék tevékenységé ellenére is támogatja a Rooseveltkormányt. Ennek bizonyítékeként említi azt a tényt, hogy az Egyesült Államokban 1943-ban lefolytatott közvélemény-kutatás eredményeképpen nagy többség szavazott amellett, hogy Rooseveltet 1944 őszén negyedszer is elnökké válasszák, ha a háború még nem fejeződné be akkorra. Az amerikai közvélemény helyesli az együttműködést a Szovjet-unióval mind a háborúban, mind a béke megvalósításában. Az amerikai kongresszus 1943 márciusában 407 szavazattal 6 ellenében elfogadta a lend-lease törvény meghosszabbításáról szóló határozatot.

N. Szergejeva⁷³ elsősorban azokra a szovjetellenes megnyilatkozásokra

⁷² Rooseveltnél az Egyesült Államok háborús erőfeszítéseinek kibontakozását fenyegető inflációs veszély megszüntetése érdekében 1942. április 27-i üzenetében a kong-resszus elé terjesztett egy, a létfenntartási költségek stabilizációjára vonatkozó, 7 pont-ból álló programot. Ez a program célul tűzte ki többek között az árak és a munkabér stabilizálását, az adók növelését, a fogyasztás és nyersanyagok normalizálását. (V. ö. Шервуд i. m. II. 158—159.) Lan cikkének megállapításai az elnök eme programpontjai körül támadt vitára utalnak.

⁷³ Н. Сергеева: Американская печать о советско—американских отношениях. Война и рабочий класс 1943. 9. sz. okt. I., 25. old.

hívja fel a figyelmet, amelyek bizalmatlanságot igyekeznek elhinteni az amerikai nép körében a Szovjetunióval szemben, és a hitleri Németországgal a megegyezést sürgetik. Rámutat arra, hogy az izolacionista és félfasiszta sajtóban az egész világháború folyamán hol halkabban, hol erősebben szovjetellenes hangok hallatszottak. Mihelyt sikereket ért el a Szovjetunió — például 1943 nyarán Kurszknál —, ijesztgetni kezdték az amerikai közvéleményt a Szovjetunió „háború utáni céljaival”. Erre azért fontos felfigyelni — jegyzi meg a szerző —, mert az említett sajtó szoros kapcsolatban van Amerika befolyásos kapitalista köreivel. Az izolacionista újságok mintegy 10 milliós példányszámban jelennek meg, érvelésük széles körökhöz jut el, bizalmatlanságot kelt a tömegek között. Az izolacionisták néhány eszméjét még a tekintélyesebb amerikai sajtó is sokszor átveszi. Így például a New York Times is elég gyakran bocsátkozik felelőtlen fecsegésekbe a szovjet külpolitika állítólagos „homályosságáról és gyanús jellegéről”. A továbbiakban a szerző felvázolja a fasisztabarát erők szovjetellenes tevékenységének fő vonalát. A háború kitörésétől kezdve ezek számítottak arra, hogy Hitler rátámad a Szovjetunióra. Mikor ez bekövetkezett, fokozták a szovjetellenes kampányt, és a Hitlerrel kötendő kompromisszum mellett agitáltak. Az Egyesült Államok hadbalépése után a Japán elleni háborús feladatokra hivatkozva felléptek a második front megnyitása és általában az európai hadműveletek megindítása ellen, azt hangoztatva, hogy az Egyesült Államok fő háborúja a csendes-óceáni háború. Azt is követelték, hogy a Szovjetunió nyisson frontot a Távols-Keleten.

1943 augusztusában már közel volt az a terminus, ameddig a szövetségeseknek ígéretük szerint végre kellett volna hajtaniuk a nyugat-európai inváziót. Minden jel arra mutatott azonban, hogy második front 1943-ban sem lesz. A szovjet hadsereg folytatta hatalmas küzdelmét a náci Németország fő erői ellen. Ebben a várakozással teli időszakban jelenik meg a *Vojna i rabocsij klassz*-ban a második frontnak szinte egész problematikáját érintő vezércikk. ⁷⁴ A cikk megállapítja, hogy a Németország elleni nagyarányú támadás megindítására a helyzet kedvezőbb, mint bármikor volt, ezért „a második front kérdése teljes komolyságában merül fel”. „Bármilyen katonai koalíció értelme — írja a szerző — a közös ellenség feletti győzelemért vívott együttes fegyveres harcban rejlik.” Az antifasiszta koalíció ilyen közös, fegyveres harc céljából alakult. A Németország elleni közös harc útjait nem kell különösebben keresni, hiszen ezeket meghatározza „Németország földrajzi és katonai-stratégiai helyzete”, a német agresszió elleni harc történelmi tapasztalata. A feladat az, hogy Németországot „két oldalról, Nyugatról és Keletről acél harapófogóba szorítsák”, s ennek következtében két fronton harcolva megossza erejét, tartalékait. Az 1943-as esztendő első kilenc hónapja a végéhez közeledik, de a megígért második front még mindig nincs meg. A szerző méltányolja a szövetségesek által végrehajtott katonai akciók, így a Németország ellen foganatosított nagyarányú bombázások, továbbá a Szovjetunióknak nyújtott anyagi—technikai segítség jelentőségét, de egyben azt is aláhúzza, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok eddig nagyon csekély német—olasz haderőt kötöttek le Afrikában és Sziciliában. Ugyanakkor a Szovjetunió 1942-ben és 1943-ban is jóval több mint 200 német és más fasiszta hadosztállyal állott

⁷⁴ О втором фронте. Уо. 1943. 5. sz. augusztus. (Idézetek a 3—5. oldalról.)

szemben. A vezércikk hangsúlyozza: „... a mi angol—amerikai szövetségeseink csapatainak még nem volt igazi összecsapásuk a hitleri Németország csapataival... a második front megszervezése még nem valósult meg.” A szerző arra is rámutat, hogy a szövetséges országokban tudatosan vagy öntudatlanul keltett zűrzavar uralkodik a második front kérdésében. Egyesek szerint már nemcsak második front létezik, hanem harmadik, sőt ötödik vagy hatodik is.

A folyóirat vitába száll azokkal az érvekkel, amelyek elhangzanak a szövetségesek körében a Csatornán való átkelés elodázásának igazolásaként. Ezek szerint a partraszállás késésének okai: a németek által a nyugat-európai partvidék mentén kiépített úgynevezett Atlanti-fal, a szükséges „hajótér hiánya”, továbbá a „partraszállás kockázatos volta”. A Vojna i rabocsij klassz említett cikke cáfolja ezeket az érveket, és megállapítja, hogy az Atlanti-fal csupán a náci propaganda találmánya, a hajótér-probléma hangoztatása csakis a második front megnyitásának halogatását szolgálja, hiszen a szövetségesek „ragyogó észak-afrikai és szicíliai partraszálló hadműveletei és a nyugati hatalmak, különösen az Egyesült Államok hajógyártásának óriási növekedéséről közölt adatok” a tények erejével többszörösen szétzúzzák ezt az érvelést. Ami a partraszállás kockázatos voltára való gyakori hivatkozást illeti, az ilyen érvelést aligha fogadhatja el a Vörös Hadsereg, amely már harmadik éve viseli a hitleri hadigépezet ellen vívott háború fő terhét, mégsem torpan meg a szövetségesek közös ügyéért folyó harcban semmilyen áldozatvállalás előtt. A cikk arra is rámutat, hogy a háború elhúzódása csakis a haditermelésben érdekelt szűk, monopolista köröknek hoz hasznot, de „természetesen *nem szabad túl nagy befolyást engedni az ilyen nagy jelentőségű államügyekben azon fegyvergyárosoknak, hadiszállítóknak és másoknak, akik elsősorban a maguk egyéni, önző érdekeiből indulnak ki, nem pedig a széles néptömegek, valamint a hitleri rabságban sínylődő megszállt országok érdekeiből*”. (Kiemelés tőlem — V. I.) „Az európai második front 1943-ban történő megnyitása — fejeződik be e fejtegetés — a jelenlegi kedvező viszonyok között azt jelentené, hogy a Hitler-ellenes koalíció el van szánva arra, hogy véget vessen... a Hitler által rákényszerített háborúnak, hogy az angol—szovjet—amerikai szövetség nem engedje meg a háború elhúzódását, nem enged meg újabb óriási áldozatokat.”

A Vojna i rabocsij klassz éber figyelemmel várta az 1943. augusztus 11—24. között Quebecben folyó Churchill—Roosevelt megbeszélés eredményeit. A tanácskozás ideje alatt megjelent szám vezércikkének címe: *Quebec és a Szovjetunió*.⁷⁵ A cikk megjegyzi: bizonyos angol—amerikai személyiségek szerint lehetséges, hogy még mindig nem aktuális a nyugat-európai partraszállás, hiszen sem Nagy-Britannia, sem az Egyesült Államok területén nem voltak német megszállók, de a Szovjetunió helyzete más, mert a szovjet emberek tízmilliói már több mint két évtizede szenvednek a náci megszállás alatt. „A Szovjetunióban csak egyfajta vélemény van: eljött az ideje, hogy a szavakat tettekkel váltsák fel... , hogy keletről és nyugatról döntő és együttes csapást mérjenek” a hitleri Németországra. A cikk sürgeti továbbá egy háromhatalmi konferencia összehívását, ahol személyesen találkoznának a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfői.

⁷⁵ Квебек и Советский Союз. Уо. 1943. 6. sz. augusztus 15. (5. oldal)

Az általunk elemzett vitázó cikkek közül kiemeljük még *M. Galaktyionov* *Mi is hát a tényleges helyzet?* című cikkét,⁷⁶ mert a szerző két neves amerikai katonai szemleíró, Baldwin és Sims nézeteit a koalíció együttműködését érintő olyan stratégiai kérdésekben bírálja, amelyek körül a későbbiek folyamán a szovjet, illetve az angol—amerikai történetírás között éles vita bontakozott ki. Nem lényegtelen rámutatnunk arra, hogy a cikk szintén Churchill és Roosevelttal találkozása után jelent meg, midőn a quebeci döntések alapján véglegessé vált, hogy a szövetségesek a nyugat-európai partraszállást csak 1944 folyamán óhajtják megvalósítani. A legfontosabb vitakérdés, amelynek a szerző különösen nagy figyelmet szentel, a koalíciós partnerek hadműveletei egymásra gyakorolt kölcsönhatásának értékelésével kapcsolatos. Galaktyionov rámutat arra, hogy Baldwin a *New York Times* 1943. augusztusi számában megjelent cikkében olyan álláspontot képvisel, miszerint a szövetségesek szicíliai hadműveletei már a második frontot jelentik, és a Vörös Hadsereg azért volt képes 1943 nyarán ellentámadásba lendülni, mert a szövetségesek a keleti front mellett két másik frontot is létrehoztak a hitleri Németország ellen, sőt új frontok létrehozása is kilátásban van. Baldwin szerint ha a fasiszta Németország minden erejét a Szovjetunió ellen tudta volna összpontosítani, a Szovjetunió valószínűleg elpusztult volna. A szerző cáfolja ezt az álláspontot, és kiemeli, hogy a hitleri Németország 1943 nyarára — 1942 nyarához képest — a Baldwin által említett szövetséges hadműveletek ellenére is növelni tudta a keleti fronton haderejét, változatlanul ott csoportosította megmaradt legjobb hadosztályait. Az alapvető német haderőket 1943 nyarán is a szovjet—német fronton vetették harcba. Galaktyionov kérdésesnek tartja, vajon a németeknek olyan mértékben sikerült volna-e 1942 nyarán a szovjet—német fronton végrehajtott támadásuk abban az esetben is, ha módjukban állott volna 20—30 hadosztálynyi haderőt átdobni a szovjet—német frontról Észak-Afrikába. A cikk írója elutasítja Baldwinnak a „kimerítésig folytatott háborút” hirdető jelszavát is — azzal az érveléssel, hogy ez a taktika (a második front 1943 nyarán történő ismételt elhagyása következtében) úgy is értelmezhető, hogy nemcsak a fasiszta Németország, hanem a több mint két éve Európában egyedül harcoló Szovjetunió ellen is irányul. Galaktyionov a továbbiakban cáfolja Sims katonai szemleíró állítását, mely szerint „az oroszok makacsul ellenzik, hogy az angol—amerikai csapatok vállvetve harcoljanak a Vörös Hadsereggel”. Rámutat arra: a szövetségesek soha nem is tettek olyan lépéseket, hogy vállvetve harcoljanak a szovjet hadsereggel. Ama 1942 őszén tett angol—amerikai javaslat, mely szerint szövetséges légierőket és szárazföldi csapatokat helyeznének el a Kaukázusban, nyilvánvalóan elutasításra talált szovjet részről, mert a Szovjetuniónak a Sztálingrádért és a Kaukázusért folyó harcok idején az jelentett volna segítséget, ha a szövetséges csapatok az „Észak-Kaukázusban” vagy pedig „a szovjet—német front középső szakaszán” kapcsolódnak be a harcokba. Ezt a szovjet javaslatot viszont a szövetségesek nem fogadták el.⁷⁷

A szovjet szerzők azonban sohasem feledkeznek meg az angol és amerikai nép második frontért folytatott harcának egyre növekvő politikai jelentőségéről. Így például *Trojanovszkij* idézett műve 69. oldalán megállapítja, hogy a

⁷⁶ *M. Галактионов: Каково же действительное положение. Уо. 1943. 7. sz. szeptember 1. (6—7. oldal)*

⁷⁷ E problémával kapcsolatban lásd: *Üzenetváltás . . . I. köt. 34., 44.*

második front ügye Angliában és az Egyesült Államokban belpolitikai kérdéssé vált: „Angliában már folyik a harc e kérdés körül; folyik a harc, és Churchillre jobbról és balról is nyomást gyakorolnak, mondván, hogy nem eléggé energikusan folytatja a háborút, nem valósítja meg a második front programját.” „Így hát a második front kérdése — mutat rá a szerző — nemcsak Anglia és az Egyesült Államok politikai vezetőin múlik, hanem már a politikai harc és a széles néptömegek fellépésének tárgyává vált.” (Kiemelés tőlem — V. I.)

Amint látjuk, a második front megnyitásának sürgetése többféle összefüggésben tükröződik az 1943-ban megjelent szovjet folyóiratokban, kiadványokban. Ezek a korabeli írások ismételten hangsúlyozzák azt az indokolt szovjet álláspontot, hogy a második front haladéktalan megnyitása közelebb hozza a háború végét, halogatása pedig elodázza azt. Aránytalanul tovább növeli a Szovjetunióra nehezedő, az egyfrontos háborúval járó terheket, azzal a burkolt céllal, hogy a Szovjetunió egyoldalú lekötése árán Nagy-Britannia és az Egyesült Államok olyan hatalmas haderőt hozzanak létre, amellyel ellensúlyozni tudják majd Európában a Szovjetunió győzelmeit. A szerzők a kivárás és halogatás angol—amerikai stratégiájával szemben a koalíciós stratégia megvalósítását hangsúlyozzák, melynek lényege abban rejlik, hogy a hitleri Németországra a mielőbbi győzelem reményében nemcsak Keletről, végre Nyugatról is hatalmas csapásokat kell mérni, megosztván ezzel a koalíció tagjai között a háborús áldozatokat is.

A második világháborúban a szemben álló koalíciók végleges kikristályosodása — vagyis az a tény, hogy létrejött a szocialista Szovjetunió és a kapitalista Nagy-Britannia, valamint Egyesült Államok szövetsége a legagresszívabb kapitalista államok fasiszta szövetsége ellen — átmenetileg jelentős mértékben befolyásolta a nemzetközi osztályharc menetét.

A kapitalizmus és szocializmus közötti, világméretekben folyó küzdelem, amely végső soron a két világháború között eltelt húsz esztendő jellemezte, nem válhatott a Szovjetunió elleni általános háborúvá, mert — mint arra már más összefüggésben rámutattunk — a második világháborút kirobbantó fasiszta országok nemcsak a Szovjetunió, hanem a leghatalmasabb kapitalista, polgári demokratikus országok létét is fenyegették. A veszélyes ellenség elleni önvédelmi harc szükségszerűsége tehát megosztotta, és egymással szembeállította a világkapitalizmus erőit, sőt, a háború konkrét viszonyai között együttműködésre készített osztályjellegükben gyökeresen különböző államokat. Az antifasiszta koalíciót alkotó államok különböző társadalmi jellegéből fakadó ellentéteket így átmenetileg alárendelték a fő célnak, a fasiszta államok feletti győzelem kivívásának. A fasiszmus megsemmisítése — ez a világméretű gazdasági—politikai és katonai feladat — lett, különösen a Szovjetunió ellen megindított német támadás következtében a nemzetközi munkásmozgalom fő osztályfeladata. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok munkáosztálya a második világháború folyamán azzal tehetett eleget nemzeti és nemzetközi kötelezettségének, ha minden erejével arra törekszik, hogy minél gyorsabban leverjék a fasiszta hatalmakat. A háború mielőbbi befejezése érdekében növelnie kellett a haditermelést, elősegítenie hazája gyors hadi felkészülését, sürgetnie a fasiszta Németország elleni háborúba való döntő bekapcsolódást. Az angol—amerikai munkásosztálynak éppen ezért időlegesen le kellett mondania az életfeltételei megjavításáért folytatott küzdelem néhány hagyományos módszeréről, így például a sztrájkokról. A haditermelésben alkal-

mazott sztrájkok csak késleltethették országaik háborús felkészülését, a háború befejezését, károsan hathattak saját országaik és a Szovjetunió élethalál harcára is. A *Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika* és a *Vojna i rabocsij klassz* című folyóiratokban találunk jó néhány olyan cikket is, amelyek szerzői azt elemzik, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok munkásosztálya mekkora erőfeszítéseket tesz a háborús győzelem meggyorsítása érdekében. Ugyanakkor arra is rámutatnak, milyen tényezők gátolják az angol—amerikai munkásosztályt e történelmi jelentőségű feladatának teljesítésében. Ebből a szempontból említésre méltónak tartjuk Sz. Drabkina „A szakszervezeti mozgalom az Egyesült Államokban a háború alatt”⁷⁸, valamint „A szakszervezeti egység és a háború”⁷⁹, továbbá M. Falin „A háború és az amerikai szakszervezetek,”⁸⁰ cikkeket.

„A szakszervezeti mozgalom az Egyesült Államokban” című cikk szerzője rámutat arra, hogy a munkások termelési kezdeményezése hatalmas növekedést ért el az Egyesült Államokban. Az amerikai munkások által a háború folyamán tett újítási javaslatok száma több tízezerre tehető. 1942 végéig csupán a General Electric vállalatának munkásai 12 250 újítási javaslatot nyújtottak be. A CIO-hoz⁸¹ tartozó szakszervezetek egész sora kidolgozta az egyes termelési ágak vagy üzemek munkája fellendítésének és a haditermelés növelésének tervét. (Pl. az acél-, elektro-, rádió-, gép-, színesfém-, automobil stb. ipar.) A szakszervezetek önkéntesen lemondtak a vasár- és ünnepnapokon járó dupla munkabérről, „beleegyeztek a munkahét meghosszabbításába azzal, hogy a heti 40 órán felül végzett munkáért csupán másfélszeres munkabért követelnek,” felülvizsgálták a háború alatti időszakra vonatkozólag a sztrájkharc kérdésében elfoglalt álláspontjukat, és elálltak a sztrájkoktól. A szerző azonban arra is rámutat, hogy a munkásosztály háborús erőfeszítéseinek teljes kifejtésében nagy akadályt jelent a szakszervezeti egység — az AFL⁸² és a CIO egységének — hiánya. Az egység megvalósítását elsősorban az AFL vezetői ellenezték. Sz. Drabkina megállapítja: „A demokratikus országok munkásai értik a Szovjetuniókat mint a hitleri Németország szétzúzásában döntő tényezőnek a szerepét. Megértik, hogy a szovjet frontokon dől el az ő sorsuk is. A második frontért vívott harc tömeges jelleget öltött. A munkások többsége Angliában és az Egyesült Államokban nem osztja azt a politikát, amelyet ebben a kérdésben a brit trade-unionok kongresszusa és az AFL vezetősége folytat.” E politika lényege — állapítja meg a szerző — „hogy a munkásosztály nem képes hatni, és nem is kell hatnia a második front megnyitásának meggyorsítására, mivel ez utóbbi kizárólagosan a katonai szakemberek hatáskörébe tartozik.” Drabkina ezután az amerikai munkás- és szakszerve-

⁷⁸ С. Драбкина: Профсоюзное движение в США в ходе войны, Мировое хозяйство . . . 1944. 5. sz. (56—63. oldal)

⁷⁹ Профсоюзное единство и война. Уо. 1943. 2—3. sz.

⁸⁰ М. Фалин: Война и американские профсоюзы, Война и рабочий класс 1943. 2. sz. június 15. (15—16. oldal)

⁸¹ CIO: Congress of Industrial Organizations. (Ipari Szervezetek Kongresszusa.) Ipari alapon szervezték 1935-ben. Haladó jellegű volt.

⁸² AFL: American Federation of Labour (Amerikai Munkásszövetség) szakmai szervezési alapokon jött létre 1881-ben. Reformista szakszervezet volt. A balratolódás következtében belőle kivált szakszervezetek hozták létre 1935-ben a CIO-t. Az AFL és a CIO 1955. december 5-én egyesült, és AFL-CIO néven létrejött az Egyesült Államok egységes szakszervezeti központja.

zeti egység problémáit fejtegeti, és rámutat arra, hogy az amerikai AFL vezetőségének „reakciós többsége” — támogattatva a CIO volt elnöke, Lewis⁸³ által, ellenzi az AFL és a CIO egységét és a háborús erőfeszítések meggyorsítását.

M. Falin szintén bírálja azokat a szakszervezeti vezetőket, akik „igyekszenek az ipari munkások tömegeit a Szovjetunióval barátságos viszonyban álló amerikai nép háborús erőfeszítéseit dezorganizáló sztrájkok útjára taszítani.” Így pl. — jegyzi meg a szerző — Lewis, a bányászok szövetségének elnöke sztrájkra szólította fel a bányászokat annak ellenére, hogy a hatóságok „a vitás bérkérdések elfogadható megoldására tettek ígéretet.” Lewis „állhatatosan a sztrájkharc szítására törekszik a bányászokban”. Az adott háborús viszonyok között — állapítja meg Falin — a sztrájk hátráltatja a hadműveleteket, végső soron a második frontot. „Aki sztrájkra szólít fel a Hitler elleni harcban, az valójában Hitlernek segít.” A szerző ezután rámutat arra, hogy bizonyos szakszervezeti vezetők hangsúlyozzák, az Egyesült Államoknak nincs szüksége sokmillió hadseregére. Ezek kapcsolatban állnak az izolacionistákkal. Falin ezzel összefüggésben bírálja az izolacionista elméletet, és megállapítja, hogy korunkban nincs elszigetelt ország, s a jelenkori államok nem tarthatják távol magukat a „világeseményektől”. Az Egyesült Államok 1918 után bekövetkező eltávolodása az európai ügyektől nem mentette meg az Egyesült Államokat a hitleri támadástól. Az izolacionizmus arra volt jó Hitlernek, hogy egyenként számoljon le ellenfeleivel, jelenleg pedig az USA katonai erőfeszítései aláásásának eszköze. „Az izolacionizmus filozófiája — jegyzi meg Falin — különösen tűrhetetlen a munkásmozgalom soraiban, mert nincs még egy osztály, amelynek oly sok szenvedést okoztak volna a fasiszták, mint a munkásosztálynak.” „Az amerikai szakszervezetek reakciós elemeinek tehetetlensége abban áll, hogy az amerikai munkásosztályt és az amerikai népet nem előre, hanem hátra, a weimári köztársaság hibáihoz, Franciaország köztársasági pártjai végzetes hibáinak megismétlése felé taszítják.”

A moszkvai konferencián és teheráni értekezleten végül is létrejöttek a valóságos koalíciós stratégia megvalósításával kapcsolatos háromhatalmi megállapodások, és számos politikai kérdésben is megszületett a döntés. A két háromhatalmi találkozóhoz hozott határozatok azt bizonyították, hogy a koalíció résztvevői az együttműködésnek olyan útjára léptek, amely feltétlenül elvezet a fasiszmus feletti teljes győzelemhez.

A korabeli szovjet politikai irodalom nagy figyelmet szentelt ezeknek a rendkívül fontos eseményeknek, kiemelte az együttműködés megszilárdulásának történelmi jelentőségét, de egyben azt is hangsúlyozta, hogy a hozott határozatok valóságos értékét az dönti el, milyen mértékben és milyen gyorsan valósítják meg azokat.

1943 decemberében, a teheráni konferencia után jelent meg *I. Lemin: A fasiszta tábor válsága és az angol—szovjet—amerikai koalíció megszilárdulása*

⁸³ John Lewis (1880—1946) az Egyesült Államok egyik legreakciósabb szakszervezeti vezetője. A háború idején az egyesített bányászszövetség elnöke. Kapcsolatban állott az amerikai izolacionistákkal, ellenezte Amerika részvételét a Hitler-ellenes koalícióban. A szabotázs határát súroló sztrájkra buzdításai odáig fajultak 1943 tavaszán, hogy Roosevelt kénytelen volt az antracit- és más bányákat a hadsereg ellenőrzése alá vonni s egyéb rendkívüli intézkedéseket fogantatosítani.

c. cikke.⁸⁴ Lemin megállapítja, hogy az 1943-as esztendő az angol—szovjet—amerikai koalíció megerősödésének éve volt. Az észak-afrikai sikeres harcok, a szicíliai és dél-olasz partraszállás következtében megszilárdult az antifasiszta koalíció vezető nagyhatalmainak katonai együttműködése. „A sikeres koalíciós stratégia — mutat rá Lemin — és a hitleri Németország elleni általános roham megszervezésének minden előfeltétele létrejött. 1943-ban érzékelhetővé vált a nyilvánvaló aránytalanság a szövetséges országok hadra fogott erői és ezek harcbevételének üteme között.” Most már — jegyzi meg Lemin — még a második front ellenségei sem hivatkoznak a partraszállás kockázatos voltára vagy a hajótér hiányára. A szerző utal a londoni rádió 1943. október 7-i közleményére, mely szerint ez év karácsonyáig 2,5 millió amerikai katonát fognak Európába szállítani. A cikk írója ezután azzal bírálja azt az angol—amerikai körökben elterjedt nézetet, mely szerint „takarékoskodni kell az erővel, és minél kevesebb áldozatot kell hozni”, hogy éppen ez vezet a háború elhúzódásához és a fölösleges áldozathozatalhoz, ugyanakkor „a háború mielőbbi befejeződése jelenti majd mind az erővel való mérhetetlen takarékoskodást, mind a véráldozat összehasonlíthatatlan csökkentését a Hitler-ellenes koalíció valamennyi országa számára”. (Kiemelés tőlem — V. I.) Lemin élesen bírálja azokat a nyugati szövetségesek táborában elhangzó véleményeket is, amelyek a Szovjetunió sikerei láttán az európai „erő-egyensúly” politikai megvalósításának szükségességét kezdik hangoztatni. A szerző az 1918 utáni angol kontinentális politika keserű tapasztalataira gondol, hiszen nem kis mértékben éppen angol hozzájárulással erősödött meg ismét Németország a 20-as évek európai vezető nagyhatalmával, Franciaországgal szemben, s ez a megerősödött Németország robbantotta ki a világháborút. Az „erő-egyensúly” politikája — Lemin véleménye szerint — ebben az új kiadásban nem más, mint azoknak az agresszoroknak a támogatása, „akik már vereséget szenvedtek”, s ezért célja az, hogy „viszályt szítson a Hitler-ellenes koalíció országai között.” „Ez a politika — állapítja meg a szerző — a két rendszer különbözőségéből fakadó nézetkülönbségekre és ellentétekre épít. Nem véletlen, hogy a reakciós, Hitler-barát, szovjetellenes csoportok éppen az „erő-egyensúly” elvével leplezik különböző terveiket és javaslataikat, amelyek arra irányulnak, hogy megbontsák a szövetségesek közötti egyetértést a háború alatt, és aláássák a jövendő béke alapját.”

A *Vojna i rabocsij klassz* 1943. december 15-i számának vezércikke⁸⁵ is hangsúlyozza a teheráni konferenciának a szövetséges nagyhatalmak együttműködése megszilárdulásában betöltött történelmi szerepét, és aláhúzza mind a háború győzelmes befejeződése, mind pedig a háború utáni békés elrendezés szempontjából annak fontosságát, hogy megszületett a szövetségesek együttes, Németország ellen irányuló csapásával kapcsolatos döntés. „A három szövetséges hatalom vezetőinek teheráni konferenciája — állapítja meg a cikk — összegezte az egész megelőző fejlődés eredményeit, és ugyanakkor új szakaszt nyitott a szövetséges hatalmaknak a háború viszonyai között és a háború utáni korszakban folytatandó együttműködésének fejlődésében. Ezt az

⁸⁴ И. Лемин: Кризис в фашистском лагере и консолидация англо-советско-американской коалиции. Мировое хозяйство... 1943. 12. sz. (10—12. oldal.)

⁸⁵ Конференция руководителей трех союзных держав 1. old.

új szakaszt az jellemzi, hogy most már nem a kölcsönös tájékoztatásról és nem bizonyos kérdések kapcsán folytatott konzultációról van szó, hanem a háború és béke legfontosabb problémáinak együttes eldöntéséről. Arról van szó, hogy összeegyeztetett és végleges csapást mérnek Németországra, valamint hogy biztosítsák a tartós békét az ellenség fölött aratott győzelem után.” (Kiemelés tőlem — V. I.)

Az érdeklődési körünkbe vont korabeli szovjet irodalom tehát lényegében tárgyilagosan, sokrétűen és árnyaltan boncolgatta az antifasiszta koalíciós együttműködés 1943-ban legnagyobb feszültséget okozó problémájának — a második front halogatásának — okait. Ezeknek az írásoknak eszmei-politikai értelemben volt annakidején roppant nagy társadalmi jelentőségük. (A tudományos elemzés feltételei csak a háború befejeződése után érlelődhetnek meg.) A szerzők állandóan szem előtt tartják azt az elvet, hogy a koalíció biztos győzelmének záloga az egység, és éppen ezért nem szabad megengedni, hogy a fasiszta Németország kihasználhassa a szövetségesek közötti nézeteltéréseket. Így az angol és amerikai kormányköröket bíráló hang következetes, de egyben mértéktartó is. Sok esetben közvetett módon hangzik el ez a bírálat. Viszont élesen bélyegzik meg azokat az angol—amerikai, a koalíciót lazítani igyekvő, reakciós, szélsőségesen szovjetellenes erőket, melyek különböző eszközökkel és módon gátolják a szövetséges haderők Németország elleni fő tevékenységének gyors kibontakozását. (Így pl. azokat, akik a távol-keleti stratégiát szorgalmazták az európai stratégia helyett.) A szerzők nem felejtik el, hogy a Szovjetunió szövetségesei imperialista országok, ahol a bel- és külpolitikai irányvonal kialakítása a monopolista burzsoázia különböző csoportjai között folyó harc eredménye. Ezért a bírálat mellett bátorítják is azokat a kormányköröket, amelyek helyesen ismerik fel a kor alapvető tenni-valóját, a fasiszmus leverését. Megalkuvás nélkül harcolnak mindazon erők ellen — akár a burzsoázián belül, akár a munkásosztály opportunistá vezetői személyében jelentkeznek —, amelyek gátolják vagy veszélyeztetik e feladat mielőbbi megoldását.

A kortársi vélemények egybehangzóan tükrözik a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok koalíciós háborújának egyik fő jellegzetességét, azt ti., hogy a második front halogatása következtében a fasiszta Németország és európai szövetségesei elleni háború fő terhét a Szovjetunió viseli. Ennek a ténynek a köztudatba vitele kétségtelenül nagy erkölcsi erőt adott a szocialista haza védelméhez, ugyanakkor tudatosította azt a világtörténelmi jelentőségű folyamatot, hogy megváltozóban vannak a szocializmus és kapitalizmus közötti erőviszonyok, a szovjet nép véráldozata nem lesz hiábavaló.

Az angol—amerikai szövetségesek 1944. június 6-án megkezdték a várva várt nyugat-európai előzónlést. A normandiai invázió a történelem legnagyobb, gondosan és hozzáértéssel előkészített partraszállási hadművelete volt.⁸⁶ A fasiszta Németország ekkorra már annyira elvérzett a keleti fronton, hogy a partraszállás nagyobb zökkenő nélkül zajlott le. A második front megnyitásának mégis nagy jelentősége volt, mert végül is a Szovjetunió által éveken keresztül követelt koalíciós stratégia megvalósulása következtében a fasiszta Németország tizenegy hónap múlva feltétel nélkül kapitulált.

A Szovjetunió és szövetségesei közötti katonai együttműködés egyik fő jellegzetessége 1944—45-ben, hogy az angol—amerikai hadvezetés igyekszik

⁸⁶ A partraszálló erőkkel, valamint a német fasiszta és angol—amerikai haderők közötti erőviszonyokkal kapcsolatban lásd *Kulcs*: i. m. 129—130.

minél gyorsabban, minél mélyebbre benyomulni az európai kontinensre, hogy megelőzze a Szovjetuniót bizonyos területek felszabadításában. Ez a hadműveleti síkon tükröződő törekvés a diplomáciában kiegészül azzal, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kormányai igyekeznek Kelet- és Délkelet-Európában (elsősorban Lengyelországban és Jugoszláviában) olyan kormányokat hatalomra juttatni, melyek révén a kapitalista világhoz kötnék ismét a kelet- és délkelet-európai országok egy részét. A Szovjetunió felszabadító harca következtében azonban történelmi kérésüket már nem hozhatták be. A Szovjetunió természetesen nem azért hozott éveken keresztül annyi ember- és anyagi áldozatot, hogy beleegyezzen egy ellene irányuló újabb „egészségügyi kordon” felállításába. Ezek a kérdések 1944—45-ben — nem kevésbé, mint 1942—43-ban a második front körüli huzavona — élesen tükröződnek a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kormányfői közötti vitákban.

A koalíció azonban a végső győzelemig hatásosan működött, és az 1945. május 8-án, illetve szeptember 2-án aláírt kapitulációs okmányok bizonyítják, hogy a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok szövetsége maradéktalanul teljesítette feladatát: szétzúzta a fasizmust. Az 1944—45-ös években az antifasiszta koalíció azonban nemcsak katonái, hanem egyben hatalmas politikai győzelmet is aratott: a teheráni, Dumbarton-Oaks-i, jaltai, San Francisco-i és potsdami értekezletek döntései hosszú időre megalapozták a szocializmus és kapitalizmus egymás mellett élését, az újabb világháború elkerülésének lehetőségét.

ИШТВАН ВАШ

СОВЕТСКИЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ В 1943 Г. В СВЯЗИ С ОТКРЫТИЕМ ВТОРОГО ФРОНТА В ЕВРОПЕ

Одной из главных проблем второй мировой войны с точки зрения взаимодействия стран антифашистского блока, а также в связи с возможно более близкой победой над силами фашизма явилось открытие второго фронта в Европе. На возникновение второго фронта повлияли факторы содействия союзных держав, но также и противоречия, имеющиеся между социалистической системой Советского Союза, с одной стороны, и капиталистическими Англией и США, с другой. Правительство и общественность Советского Союза требовали немедленного открытия второго фронта, а Западные Союзники, в первую очередь руководящие круги Англии, искали различные поводы — сверх своих действительных трудностей — для проволочки великой западной европейской десантной операции. Полемика стала особенно резкой в 1943 году, когда условия ведения действенной двухфронтной войны против фашистской Германии во всех отношениях созрели. В эту полемику включились и историки, экономисты, военные специалисты и публицисты. Они убедительно и многосторонно опровергали взгляды англо-американских противников тесного военно-политического сотрудничества с Советским Союзом и единогласно доказывали, что немедленное открытие второго фронта является общим делом всех народов, борющихся против фашизма в интересах скорейшего окончания войны. Они выразили свою убежденность в том, что осуществление коалиционной стратегии является залогом скорейшего окончания войны и длительного и прочного послевоенного мира.

István Vass:

SOWJETISCHE STELLUNGNAHMEN IM JAHRE 1943 IM ZUSAMMENHANG MIT DER ERÖFFNUNG DER ZWEITEN EUROPÄISCHEN FRONT

Eine der Hauptfragen des zweiten Weltkrieges war sowohl die Kooperation des antifaschistischen Blocks, als auch die Beschleunigung des Endsieges über die faschistischen Kräfte betreffende die Eröffnung der zweiten europäischen Front. Auf das Zustandekommen der zweiten Front wirkten die Faktoren der Kooperation zwischen den Verbündeten, aber auch die Gegensätze, die zwischen der sozialistischen Sowjetunion einerseits, und den kapitalistischen England und den Vereinigten Staaten andererseits naturgemäss bestanden, aus. Die Regierung und die öffentliche Meinung der Sowjetunion drängte auf die je frühere Eröffnung der zweiten Front, während die westlichen Verbündeten, vor allem die führenden britischen Kreise über die objektiven Schwierigkeiten hinaus verschiedene Vorwände suchten, die grosse westeuropäische Invasion aufzuschieben. Besonders scharf wurde der Streit im Jahre 1943, als die Voraussetzungen des wirksamen Krieges auf zwei Fronten sowohl in den Kraftverhältnissen als auch in der militärischen Lage heranreiften. In diese Polemik liessen sich nebst den führenden sowjetischen Politikern auch Historiker, Nationalökonomien, Militärspezialisten und Publizisten ein. Sie widerlegten überzeugend und bis in die Einzelheiten die Anschauungen der englischen und amerikanischen Gegner der engen militärischen Kooperation und bewiesen einstimmig, dass es die gemeinsame Angelegenheit aller verbündeter Völker sei, den entscheidenden konzentrierten Angriff möglichst früher anzufangen, das der Krieg desto weniger Opfer verlangt und die Kriegslasten gleichmässiger verteilt worden. Sie haben ihrer Überzeugung Ausdruck gegeben, das nicht nur der schnellere Sieg, sondern auch der dauerhafte Frieden nach dem Krieg nur durch eine in solchem Sinne verwirklichte Kooperation der Sowjetunion und deren englisch-amerikanischer Verbündeter gesichert werden könne.